

Broedvogels van **de** IJsselwaarden
tussen **Deventer** en **Kampen** in
2019

Piet Schermerhorn

Sovon-rapport 2019/46

Broedvogels van de IJsselwaarden tussen Deventer en Kampen in 2019

Piet Schermerhorn

Sovon-rapport 2019/46
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van Staatsbosbeheer

Colofon

© Sovon 2019

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer

Illustratie omslag: Piet Schermerhorn

Wijze van citeren: Schermerhorn, P.W. 2019. Broedvogels van de IJsselwaarden tussen Deventer en Kampen in 2019. Sovon-rapport 2019/46. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen

ISSN-nummer: 2212 5027

Inhoud

Samenvatting.....	2
1. Inleiding.....	3
2. Beschrijving van het gebied.....	4
3. Werkwijze	9
3.1. Methode & veldwerk.....	9
3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens	9
3.3. Weers- en andere omstandigheden.....	10
3.4. Afwijkingen/foutendiscussie	11
4. Resultaten.....	12
4.1. SNL-beheertypen.....	13
4.2. Vergelijking met eerdere karteringen	14
4.3. Soortbesprekingen	17
4.3.1 Kolonievogels	17
4.3.2 Enkele Rode Lijst soorten	20
4.3.3 Bijzondere waarnemingen	22
5. Evaluatie	23
6. Literatuur	25
Bijlage 1. Voorkomen van SNL beheertypen in de IJsselwaarden	26
Bijlage 2. Soortkaarten inventarisatie 2019	28

Samenvatting

In 2019 is in opdracht van Staatsbosbeheer een groot aantal terreinen van de IJsselwaarden (566,5 ha) tussen Deventer en Kampen gekarteerd op broedvogels. Deze terreinen liggen grotendeels in uiterwaarden en kenmerken zich door hun grote variatie aan biotopen. Een klein deel van het onderzoeksgebied ligt binnendijks, direct achter de winterdijk.

In dit onderzoek zijn in principe alle broedvogels geïnventariseerd, met uitzondering van 15 algemene soorten (bijlage 2). Er zijn vijf integrale bezoeken gebracht die meest voor zonsopgang aanvingen. Expliciet nachtonderzoek is niet gedaan, maar de meeste bezoeken zijn zo vroeg gestart dat er toch een redelijk beeld van nachtvogels is ontstaan.

Er is in totaal 145 uur en 10 minuten gespendeerd aan veldwerk, wat neerkomt op een onderzoekintensiteit van 15,4 minuten/ha. De kolonietellingen met een boot van Staatsbosbeheer zijn hier niet in meeberekend.

Er werden 86 soorten vastgesteld als broedvogel, waarvan er 71 integraal zijn gekarteerd. Daarnaast waren er nog 7 extra soorten direct buiten de grenzen van het onderzoeksgebied aanwezig. Van de aangetroffen soorten staan er 21 op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten, meest soorten van moeras, weide en bos. Daarnaast zijn er elf Rode Lijst-soorten die buiten het onderzoeksgebied broeden maar het gebied gebruiken als foerageer-/jachtgebied.

Vergelijking met inventarisaties en tellingen uit voorgaande jaren laten zien dat de samenstelling van de broedvogelbevolking flink veranderd is in relatief korte tijd. Weidevogels hebben het veld geruimd of zijn hard op weg naar de uitgang. De meeste kolonievogels laten een positieve trend zien met uitzondering van de Zwarte Stern. Soorten van moeras en ruigte zijn redelijk stabiel, terwijl soorten van struweel en jong bos duidelijk in de lift zitten. Met het ouder worden van het moerasbos is het aandeel bosvogels flink toegenomen.

Rietvelden Scherenwelle (Wilsum, 3 mei 2019, Piet Schermerhorn).

1. Inleiding

In 2019 is in opdracht van Staatsbosbeheer een groot deel van de “IJsselwaarden” (566,5 ha) gekarteerd op broedvogels. Het betreft 13 deelgebieden tussen Deventer en Kampen, waarvan het grootste deel (10) is gelegen op de rechteroever van de IJssel. Op één deelgebied na (Tichelgaten Windesheim) liggen alle deelgebieden in de uiterwaarden.

De inventarisatie vond plaats in het kader van het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL), waarin onder andere het monitoren van broedvogels in een zesjarige cyclus wordt vereist en waarvan de resultaten worden gerapporteerd aan de betreffende provincie.

Andrea van den Berg en Ger Klijnstra waren contactpersoon bij Staatsbosbeheer. Petra Verburg was verantwoordelijk voor de begeleiding vanuit het Sovon-kantoor.

Sovon-collega's Lara Marx en John van Betteray worden bedankt voor hun bijdragen aan de totstandkoming van dit rapport. Vincent de Boer van Sovon en Andrea van den Berg van Staatsbosbeheer voorzagen het concept van commentaar.

In dit rapport worden de soorten gepresenteerd volgens de systematiek van het International Ornithological Committee (IOC).

Moerasbos Hengforderwaarden (16 maart 2018, Piet Schermerhorn).

2. Beschrijving van het gebied

De totale gekarteerde oppervlakte bedraagt 566,5 hectare, verdeeld over 13 deelgebieden gelegen tussen Deventer en Kampen. De meeste deelgebieden (tien) liggen op de rechteroever van de IJssel, drie deelgebieden zijn gelegen op de linkeroever tussen Hattem en Kampen (zie figuur 1 t/m 4). Vrijwel alle deelgebieden liggen in de uiterwaarden, slechts één deelgebied (Tichelgaten van Windesheim) ligt binnendijks.

De meeste gebieden zijn slechts gedeeltelijk of helemaal niet toegankelijk voor publiek, maar zijn vanaf de winterdijk goed te overzien. In sommige gebieden wordt struinen toegestaan.

In een aantal deelgebieden is in het verleden klei en zand gewonnen, waardoor kleine en grote plassen zijn ontstaan. Enkele met struweel overgroeide steenovens herinneren nog aan die tijd. Met het afbouwen van de kleiwinning zijn de oevers van de plassen en resterende landdelen veelal begroeid geraakt met wilgenbos, dat lokaal al het karakter krijgt van echt “oerbos”, met ontwortelde bomen en een dichte ondoordringbare ondergroei (Hengforderwaarden). In het kader van een betere doorstroming zijn recentelijk een aantal plassen aangehaakt bij de IJssel, zijn een paar oude geulen weer in ere hersteld en enkele nieuwe geulen gegraven. Ook zijn een aantal oevers ontdaan van bosbegroeiing en afgevlakt. In de niet vergraven uiterwaarden, zoals de Olsterwaarden, Oldenelerwaarden, Scherenwelle en Bentinkswelle is de oorspronkelijke geomorfologische structuur, met hoge oeverwallen en oude rivierarmen, goed bewaard gebleven. Deze gebieden hebben een grotendeels open karakter met her en der oude meidoornhagen. De uiterwaarden tussen Zwolle en Kampen liggen gemiddeld lager ten opzichte van het rivierpeil dan die tussen Deventer en Zwolle en kenmerken zich door meer rietvelden. Grote delen van de uiterwaarden worden extensief begraasd met paarden en koeien. Hogere delen worden vaak als hooiland met uitgestelde maaidata beheerd. Het hele gebied maakt deel uit van het Natura2000-gebied Rijntakken.

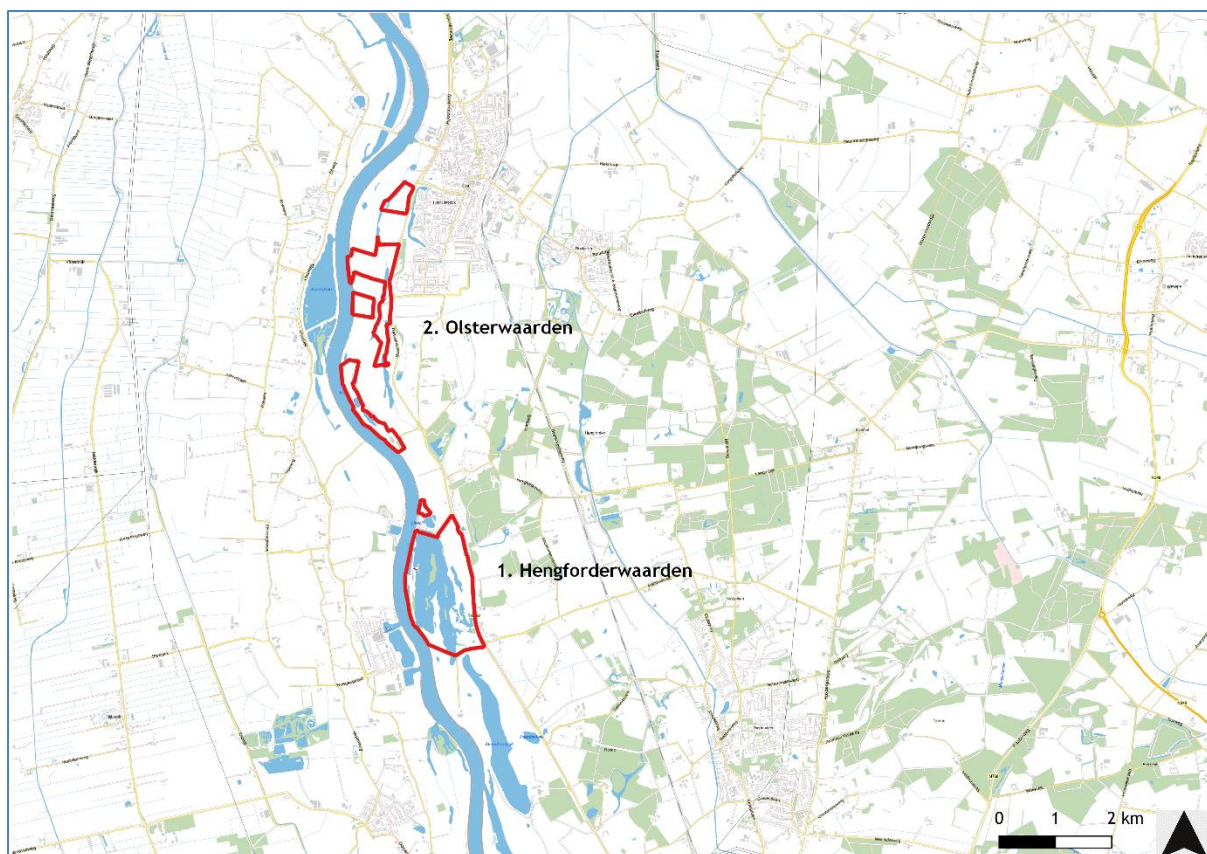
Deelgebieden, van zuid naar noord:

1-Hengforderwaarden (Olst), figuur 1.

De Hengforderwaarden bestaan uit een grote ondiepe kleiwinningplas met een aantal eilanden en een langgerekt schiereiland. De eilanden, alsmede de stroomrug en het zuidoostelijk deel van het gebied zijn begroeid met overwegend oud wilgenbos. De plas heeft sinds een aantal jaren een open verbinding met de IJssel en in het zuidelijk deel vanuit de aangrenzende Randerwaarden is in het kader van het project “Ruimte voor de Rivier” een meestroomgeul gegraven. Bij laag water in de IJssel valt de plas grotendeels droog. Ten oosten van de centrale plas ligt een oude geïsoleerde rivierarm met dichte moerasbegroeiing. De rest van het gebied bestaat uit hooiland en ruig begraasd grasland. De stroomrug langs de IJssel wordt begraasd door paarden, het oostelijk en zuidelijk deel door jongvee. Ten noorden van de plas, grenzend aan de Olsterwaarden, ligt de voormalige steenfabriek Hengforden. De nog resterende steenovens en directe omgeving zijn geheel begroeid met dicht struweel. Aan de zuidkant van de plas loopt een kort wandelpad naar een observatiehut. Aan de noordzijde van de plas ligt een verharde (afgesloten) defensieweg naar een militaire oversteekplaats in de IJssel. Vooral vissers maken gebruik van deze weg.

2-Olsterwaarden, figuur 1.

Deze uiterwaard is grotendeels onvergraven zodat de oorspronkelijke geomorfologie, van oude rivierarmen en hoge stroomruggen, nog goed zichtbaar is in het terrein. Een groot deel van de uiterwaard is nog in regulier agrarisch gebruik. De Staatsbosbeheerterreinen liggen hier enigszins versnipperd tussen in. Zij beslaan onder andere de geulen, een aantal hooilanden met laat maai-beheer, brede meidoornhagen en direct ten noordwesten van de voormalige steenfabriek, tussen zomerdijk en IJssel, een laag verruigd gedeelte dat extensief begraasd wordt.

Figuur 1. Ligging onderzoeksgebieden ten zuiden van Olst.

3-Buitenwaarden Wijhe, figuur 2.

De Buitenwaarden van Wijhe worden gedomineerd door twee grote plassen, ontstaan door klei- en zandwinning. De noordelijke (ondiepe) plas, met enkele begroeide eilandjes, is geheel ingesloten door een gordel van opgaande wilgen. De zuidelijke plas (het “Surfgat”) is door zandwinning uitgediept en heeft steile onnatuurlijke oevers, waarin veel puin is verwerkt. Beide plassen zijn rond de eeuwwisseling met elkaar verbonden via een gegraven nevengeul. Recentelijk zijn zij aangehaakt aan de IJssel, om een betere doorstroming te bevorderen. Het grootste deel van het gebied wordt extensief begraaasd door paarden. Het noordelijk deel is als hooiland in beheer. Hier ligt ook een kleine kruidenrijke graanakker. Het landgedeelte tussen het Surfgat en de IJssel bestaat uit een mozaïk van meidoorn- en braamstruweel en open grazige stukjes. In het zuidelijk deel ligt nog een oude half dichtgegroeide geul met een klein moerasbosje. Her en der zijn relictten van oude meidoornhagen aanwezig. Er loopt een klompenpad door het terrein, dat overigens weinig gebruikt wordt.

4-Herxerwaard, figuur 2.

Van de Herxerwaard is alleen het zuidelijk en noordelijk deel geïnventariseerd. Het zuidelijk deel is een lage, deels moerassige uiterwaard, met plasjes, een klein rietveld en her en der wat wilgenstruweel. Op de hoge kop staat de woning van de voormalige waardman in het groen van opgaande bomen. Het gebied wordt deels begraaasd, deels gehoid. Langs de winterdijk, maar binnendijks, ligt een strook opgaand moerasbos dat ook geïnventariseerd is.

Het noordelijk deel van de Herxerwaard bestaat uit open grasland met een oude rivierarm. Het grootste deel wordt extensief beweide (runderen/paarden), een kleiner deel wordt als hooiland beheerd.

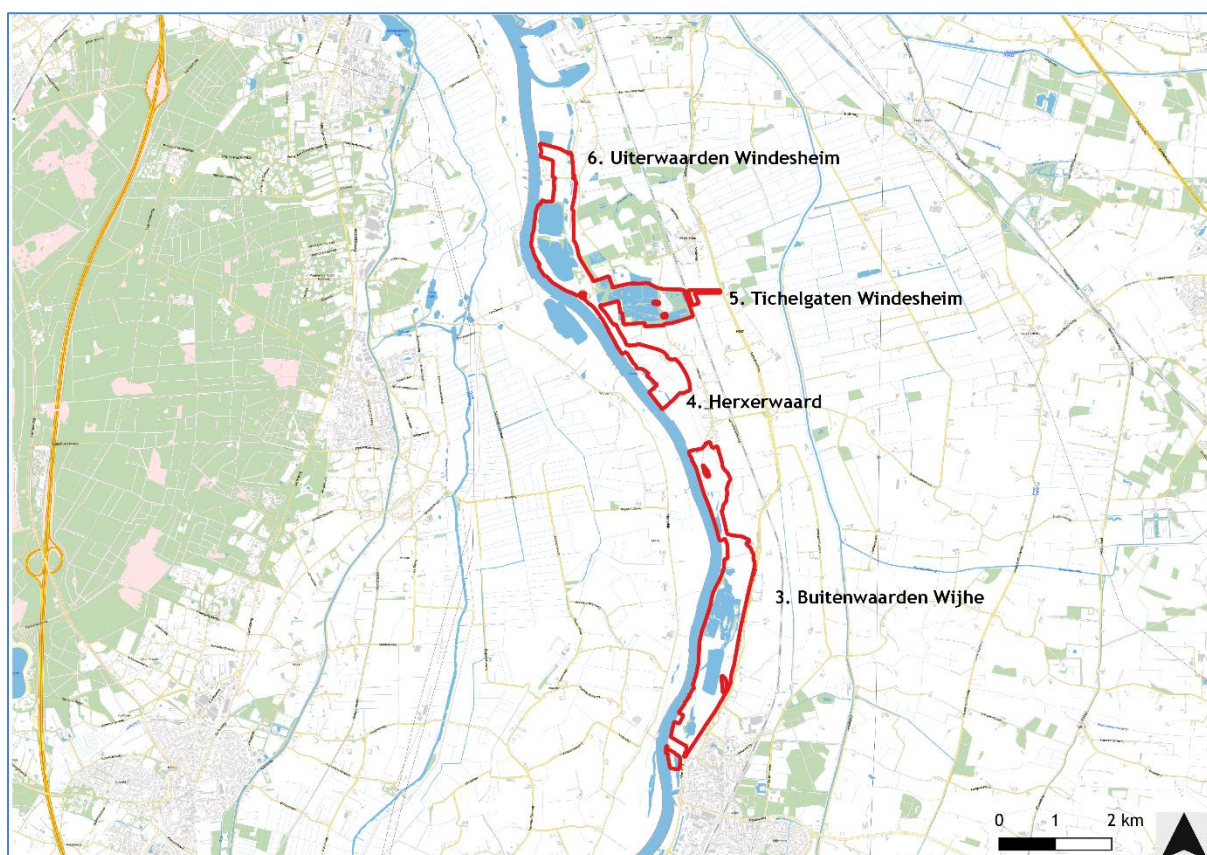
5-Tichelgaten Windesheim, figuur 2.

De Tichelgaten van Windesheim liggen geheel binnendijks en kennen derhalve geen overstromingsdynamiek. Zij bestaan voor het grootste deel uit met elkaar verbonden plassen, ontstaan door ondiepe kleiwinning. De smalle stroken land tussen de plassen, ooit gebruikt voor de kleitransport, zijn inmiddels dichtgegroeid met struweel en opgaand moerasbos, waardoor een besloten landschap is ontstaan. In het westelijk deel ligt een smal wandelpad naar de vogelkijkhut “De IJsvogel”.

6-Uiterwaarden Windesheim + aangrenzend deel Herculose Waard (Zwolle), figuur 2.

De uiterwaarden van Windesheim worden gekarakteriseerd door twee grote plassen, met aan de rivierzijde afgevlakte kale oevers. De landstrook tussen IJssel en plassen wordt extensief begraasd, is vrij open, met her en der braamstruweel en verspreide meidoornstruiken. Voor de rest worden de plassen omzoomd door een zoom van opgaand wilgenbos. In het zuidelijk deel bevinden zich oude steenovens van de voormalige steenfabriek. Eén van de bedrijfsgebouwen wordt nog bewoond. De rest van het fabrieksterrein is inmiddels grotendeels dichtgegroeid met struweel en jong bos. Bij de zuidplas ligt de vogelkijkhut “De Visarend”.

Het noordelijk deel van dit telgebied hoort bij de Herculose Waard en bestaat uit droge en natte hooilanden, een smalle met riet begroeide geul en sloot, een verruigde kapvlakte van populier, een rietveld en een doorgegroeide meidoornhaag.

Figuur 2. Ligging onderzoeksgebieden tussen Wijhe en Zwolle.

7-Oldenelerwaarden (Zwolle), figuur 3.

Deze relatief kleine uiterwaard kenmerkt zich door veel afwisseling. Een oude rivierarm loopt over de hele lengte door het gebied, met lokaal rietveldjes, rietkragen, wilgenstruweel en dichte moerasvegetatie. Centraal ligt een perceel nat hooiland met brede sloten. Het noordelijk en zuidelijk deel wordt extensief begraasd met runderen en is nogal verruigd met distel, rietgras en brandnetel.

Binnendijks, deel uitmakend van het Oldeneler Park, ligt een perceel oud loofbos dat ook bij het telgebied hoort.

8-Uiterwaarden Engelse Werk (Zwolle), figuur 3.

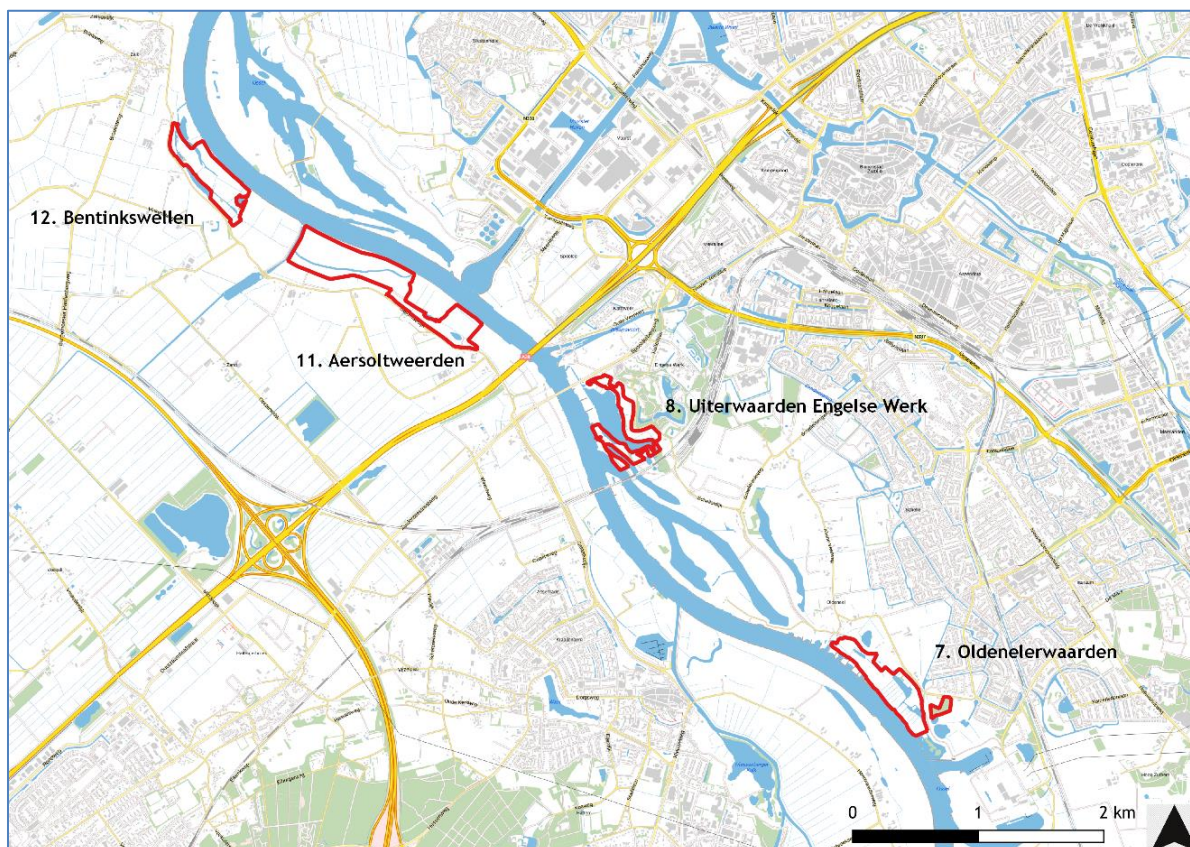
Grenzend aan het bekende stadspark “Het Engelse Werk” ligt de gelijknamige uiterwaard. In het kader van “Ruimte voor de Rivier” hebben hier de laatste jaren de nodige werkzaamheden plaats gevonden. Onder andere aanleg van een nieuwe meestroomgeul, kap en compensatie van moerasbos (ivm beverpopulatie) en verontdieping en afvlakking van steile oevers. Het zuidoostelijkdeel bestaat vooral uit jong en middeloud wilgenbos met kleine plasjes, de rest van het gebied uit open water en verruigd grasland.

9-Aersoltweerden (Hattem), figuur 3.

Deze uiterwaard ligt ten noorden van Hattem en bestaat uit een uitgestrekt open weidegebied, waarvan een deel in eigendom is bij Staatsbosbeheer. In het kader van een betere doorstroming is een verlande geul vanaf de IJssel weer open gegraven en verbonden met de oude hank in het meer noordelijk gelegen Bentinkswellen, waar hij uiteindelijk uitmondt in de IJssel. Het hoge deel van de uiterwaard wordt beheerd als hooiland met uitgestelde maaidatum.

10-Bentinkswellen (Zalk), figuur 3.

Deze lage uiterwaard wordt doorsneden door een tweetal oude rivierarmen en kenmerkt zich door een relatief grote oppervlakte aan rietmoeras met verspreide breed uitgeroeide platte wilgen en aangrenzende natte graslanden. De graslanden worden deels begraasd, deels gemaaid.

Figuur 3. Ligging onderzoeksgebieden ter hoogte van Zwolle.

11-Scherenwelle en deel van Koppelerwaard (Wilsum), figuur 4.

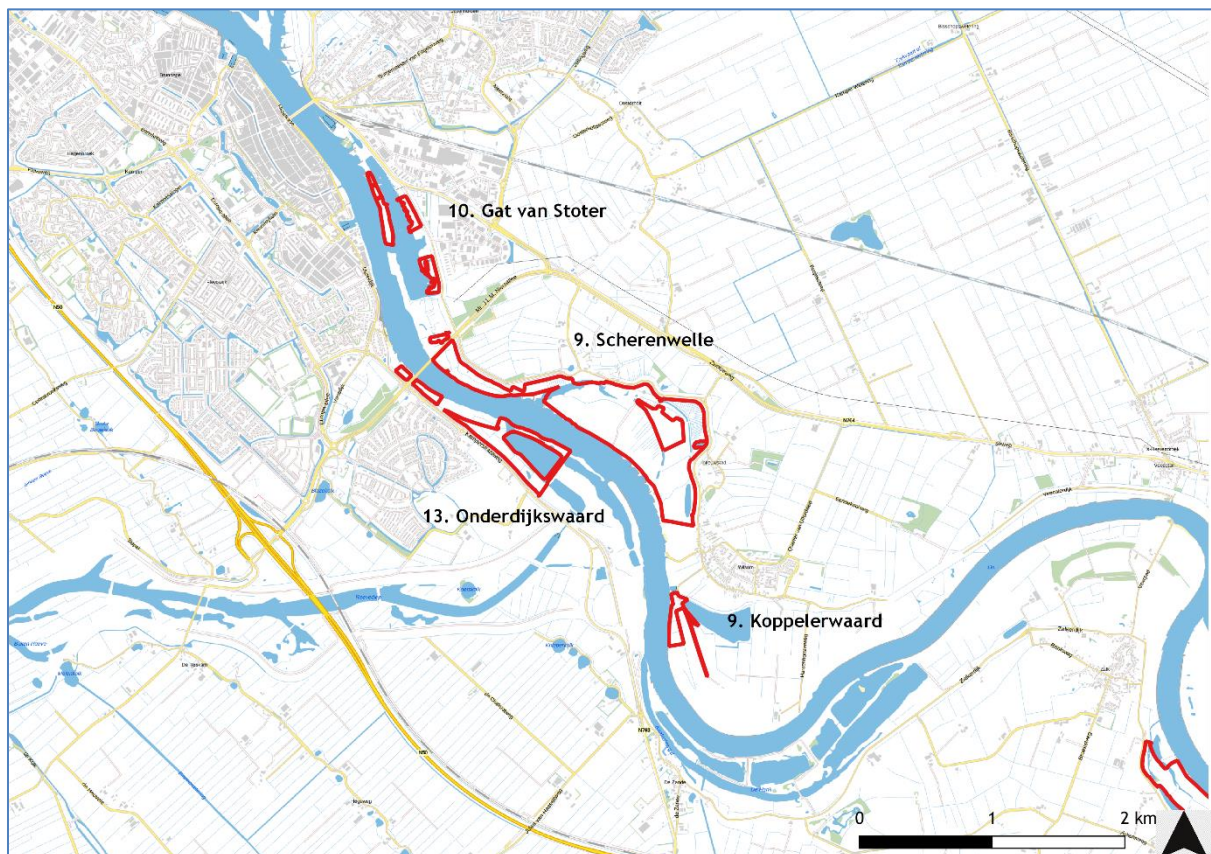
Scherenwelle is gelegen direct ten noorden van het dorpje Wilsum. Het bestaat uit een onvergraven uiterwaard, doorkruist door twee oude rivierarmen die meer noordelijk bij elkaar komen en gezamenlijk in de IJssel uitmonden. Langs deze geulen liggen een aantal rietvelden, deels verdroogd en verruigd, maar deels ook met waterriet. Ook de oever van de IJssel is begroeid met riet, deels in combinatie met een smalle gordel moerasbos. De hoge oeverwal wordt beheerd als hooiland met uitgestelde maaidatum. In het zuidelijk deel ligt een gegraven plas. In de meer zuidelijk gelegen Koppelerwaard heeft Staatsbosbeheer een aantal natte hooilanden in beheer, alsmede een langgerekt landbouwpad met schrale bermen.

12-Onderdijkswaard (Kampen), figuur 4.

Deze uiterwaard grenst aan de nieuwbouwwijk “Het Onderdijks” in het uitbreidingsgebied van Kampen-Zuid. Het noordelijk deel ligt onder de brug van de N764 over de IJssel en is een geliefd hondenuitlaatgebied bij de lokale bevolking. De rest van het gebied bestaat uit droge verruigde rietvelden met her en der kleine bosjes van breed uitgegroeide platte wilgen, een grote plas en een smalle stook wilgenbos langs de IJssel. Bij de aanleg van de bypass Reevediep ten zuiden van Kampen is de plas aangehaakt, zodat een doorgaande vaarroute is ontstaan vanaf de IJssel, via de bypass naar het Drontermeer. Bij deze werkzaamheden is de strook wilgenbos op een eiland komen te liggen.

13-Gat van Stoter (Kampen), figuur 4.

Het gat van Stoter is een grote langgerekte plas, ontstaan als gevolg van kleiwinning. De plas heeft aan de westzijde mooie steilranden, aan de oostzijde rietvelden en staat in directe verbinding met de IJssel. In het centrale deel, langs de winterdijk, ligt het bedrijf “Stoter Zand en Grind”. De smalle landengte tussen plas en IJssel wordt begraasd met pony's en bestaat uit ruige moerasvegetatie. In het noordelijk en zuidelijk deel liggen moerasbosjes (met kolonies van Blauwe Reiger), maar deze vielen buiten het onderzoeksgebied.

Figuur 4. Ligging onderzoeksgebieden ter hoogte van Kampen.

Recent gegraven meestroomgeul door Aersoltweerden (Hattem) (4 mei 2019, Piet Schermerhorn)

3. Werkwijze

3.1. Methode & veldwerk

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek is de Basiskarteringsmethode toegepast, gebaseerd op de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (Vergeer *et al.* 2016). Hierbij zijn alle aanwezige broedvogels gekarteerd, met uitzondering van 15 algemene soorten (bijlage 2). De werkwijze was gericht op het registreren van zang, balts en andere broedindicatieve waarnemingen, waarbij veel aandacht uitging naar uitsluitende (gelijktijdige) waarnemingen. Voor bepaalde soorten, zoals Kwartelkoning, Waterral, Kleine Karekiet en Bosrietzanger is regelmatig gebruik gemaakt van geluidsnabootsing. Soorten met grote territoria en schaarse soorten zijn tot circa 100 meter buiten de karteergrens mee-geïventariseerd. Om de grote aantallen niet-broedende ganzen uit te sluiten, is bij deze soortgroep doelgericht gezocht naar nesten en fel alarmerende mannetjes. Tijdens de eerste twee rondes (nog geen blad aan de bomen) zijn zoveel mogelijk oude roofvogelhorsten in kaart gebracht, welke daarna gecontroleerd werden op bewoning en eventueel broedsucces. Omdat veel kolonievogels op vanaf land moeilijk bereikbare plekken broeden, zijn zij grotendeels geteld vanuit een boot van Staatsbosbeheer, en wel op vier verschillende momenten, afgestemd op soortspecifieke broeddata.

De Aalscholvers en Blauwe Reigers zijn al heel vroeg in het voorjaar geteld. Later in het seizoen zijn de Oeverzwaluwen (Gat van Stoter), Zwarte Sterns en Lepelaars geteld. De Blauwe Reigerkolonies bij Kampen zijn vanaf de winterdijk geteld omdat zij niet bereikbaar zijn met een boot. Het aantal bewoonde nestholten van twee kleine Oeverzwaluwkolonies bij de plas in de Onderdijkswaard is, wegens onbereikbaarheid, vanaf de overzijde van de plas zo goed mogelijk ingeschat.

In het hele gebied zijn vijf integrale bezoeken gebracht (tabel 1) die meest voor zonsopgang aanvingen. Expliciete nachtbezoeken zijn niet gebracht, maar veel bezoeken zijn zo vroeg gestart dat er toch een redelijk beeld van nachtvogels is ontstaan. Deze zijn daarom wel in de soortenlijsten opgenomen.

Er is in totaal 145 uur en 10 minuten gespendeerd aan veldwerk, wat neerkomt op een onderzoekintensiteit van 15,4 minuten/ha. De tijd gespendeerd aan het tellen van de kolonievogels is hierbij niet meegerekend. Wel meegerekend is de tijd om van het ene deelgebied naar het andere te rijden. Omdat de meeste deelgebieden niet of slecht ontsloten zijn is vrijwel al het veldwerk struinend gedaan en vanaf de winterdijk.

Tabel 1. Bezoektijden aan het karteringsgebied in 2019.

Datum	Starttijd	Eindtijd	Datum	Starttijd	Eindtijd
1-apr	08:27	13:54	2-mei	05:41	11:37
2-apr	06:38	11:50	3-mei	05:46	13:15
3-apr	06:43	12:25	4-mei	05:47	12:20
4-apr	06:58	10:58	15-mei	05:29	12:19
5-apr	07:01	12:59	16-mei	05:39	11:36
6-apr	07:07	12:31	17-mei	05:24	11:21
15-apr	06:43	12:15	22-mei	05:43	12:49
16-apr	06:51	11:29	23-mei	05:40	14:00
17-apr	06:44	13:04	27-mei	05:09	10:52
18-apr	06:44	12:08	1-jun	05:13	09:49
19-apr	06:08	12:06	2-jun	04:49	10:23
30-apr	06:02	11:44	5-jun	05:20	12:25
1-mei	05:51	10:12	9-jun	04:54	13:08

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld zijn de waarnemingen via een smartphone direct ingevoerd in de app Avimap, waarbij voor iedere waarneming soort, locatie, tijdstip en broedcode zijn vastgelegd, inclusief de door de waarnemer afgelegde route. Na afloop zijn de data doorgestuurd naar de server van Sovon. De waarnemingen zijn automatisch geclusterd, waarbij gebruik is gemaakt van criteria die licht afwijken van de standaard BMP-criteria, vanwege het kleinere aantal bezoeken. Automatisch clusteren gaat in veel gevallen goed, maar resultaten moeten goed worden gecontroleerd, vooral vanwege fouten of slordigheden bij invoer

in het veld. De database is zorgvuldig gecontroleerd op onzuiverheden. De clustercriteria zijn bijgesloten als metadata in de database en zijn weergegeven op de verspreidingskaarten.

Plaatselijk zijn door versnippering van het onderzoeksgebied als gevolg van al dan niet onder SNL vallend, wel of geen eigendom zijnde, territoria buiten de grenzen van het onderzoeksgebied gesitueerd. Deze territoria zijn niet opgeteld bij de totalen maar, met een ander symbool, wel zichtbaar op de soortkaarten (zie bijlage 1).

Kolonievogel-telling Hengfortder-waarden (12 april 2016, Piet Schermerhorn).

3.3. Weers- en andere omstandigheden

Het weer is van invloed op de vogelactiviteit en daardoor mede bepalend voor de effectiviteit van het inventariseren. Slechte weersomstandigheden kunnen leiden tot een lagere trefkans. In tabel 2 staan enkele gemiddelde weersvariabelen samengevat. Tijdens de veldbezoeken waren de weersomstandigheden overwegend gunstig.

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, dagelijks aantal zonuren en duur neerslag) in de periode maart-juni 2018, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor langjarig gemiddelde (1981-2010).

Maand	Temp (°C)	Norm	Zonuren	Norm	Neerslag (mm)	Norm
Maart	8	6,2	129	125	94	68
April	10,9	9,2	241	174	27	44
Mei	11,7	13,1	223	213	33	61
Juni	18,1	15,6	266	201	82	68

Na een zeer zachte winter was maart zeer zacht. Maart verliep eerst nat en onstuimig, gevolgd door een tweede helft met rustig en droog weer. April was eveneens zeer zacht en verliep grotendeels droog. Het midden van de maand was zonnig en warm. Mei verliep koel, maar was wel droog en zonnig. Juni was uiteindelijk extreem warm, maar ook nat en zeer zonnig. De neerslag viel in korte heftige buien.

Gedurende het voorjaar bleek vanaf voorjaar 2018 de heersende droogte nog niet opgelost, op veel plekken (greppels, ondiepe plassen) was het duidelijk droger dan normaal. Voor muizenetende roofvogels en uilen was het een prima jaar vanwege een relatief hoge stand van vooral Veldmuizen.

3.4. Afwijkingen/foutendiscussie

De IJsselwaarden vormen plaatselijk een lastig gebied om te karteren. Omdat er nauwelijks wandelpaden liggen moeten grote trajecten struinend afgelegd worden. Zeker in mei, als de vegetatie hoog opgroeit, worden hierdoor sommige insteken of deeltrajecten moeilijk toegankelijk. Rietvelden, (schier)eilandjes en moerasbos bleken soms geheel ontoegankelijk en zijn zo goed mogelijk vanaf de buitenranden geïnventariseerd. De kolonievogels, die juist in deze terreindelen broeden, zijn samen met medewerkers van Staatsbosbeheer, vanuit een kano of gemotoriseerde boot geteld. Ook de aangehaakte plassen en geulen vormen een praktische hindernis, omdat vanaf de verbinding met de IJssel weer teruggelopen moet worden.

Lokaal was ook het onderzoeksgebied nogal versnipperd, omdat sommige stukken niet onder een te onderzoeken SNL-beheertype vielen of geen eigendom waren van Staatsbosbeheer. Omdat vogels zich niet aan eigendomsgrenzen storen, zijn sommige soorten in de randgebieden, tot maximaal 100 meter van de buitengrens, meegeteld. Ook ingesloten plasjes die formeel buiten het onderzoek bleven zijn meestal meegekarteerd, zeker als de omringende riet- of moerasvegetatie weer wel bij het onderzoeksgebied hoorde. Ook zijn sommige kolonies die net iets buiten het onderzoeksgebied lagen (onder andere Oeverzwaluw, Blauwe Reiger) wel meegeteld. Op de verspreidingskaarten zijn territoria die buiten de grenzen werden vastgesteld met een ander symbool aangegeven.

Expliciete nachtbezoeken zijn niet gebracht, maar de veel bezoeken zijn zo vroeg gestart dat er toch een redelijk beeld van nachtvogels is ontstaan. Twee (voornamelijk) nachtactieve broedvogels die zijn aangewezen als Natura2000-soort voor het gebied Rijntakken zijn Kwartelkoning en Porseleinhoen. Voor de eerste soort was 2019 een zeer matig jaar en werden ook tijdens de jaarlijkse monitoring langs de IJssel geen extra vogels gevonden. Voor Porseleinhoen (en ook Waterral) geldt dat zonder een inundatie van de uiterwaarden in het late voorjaar de aantallen langs de IJssel minimaal zijn.

Door een misverstand over de te gebruiken soortenlijst door de karteerder is de Zwartkop helaas niet gekarteerd.

Herxerwaard, oude rivierarm, ochtendimpressie (02 juni 2019, Piet Schermerhorn).

4. Resultaten

In totaal werden in de het geïnventariseerde gebied 86 soorten vastgesteld als broedvogel, waarvan er 71 integraal zijn gekarteerd (tabel 3). Een groep van 15 algemene soorten is buiten dit onderzoek gehouden, maar kwamen wel voor als broedvogel. Het gaat hier om Ekster, Merel, Fazant, Pimpelmees, Fitis, Roodborst, Gaai, Stadsduif, Heggenmus, Tjiftjaf, Houtduif, Vink, Koolmees, Winterkoning en Zwartkop. Daarnaast waren er nog zeven soorten met broedterritoria dicht bij de buitengrenzen van het onderzoeksgebied (Sperwer, Groene Specht, Torenvalk, Slechtvalk, Kauw, Grote Lijster, Zwarte Roodstaart). Deze soorten zullen wel gebruik maken van het onderzoeksgebied. Van de aangetroffen soorten staan er 21 op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten, waarvan 3 bedreigd, 7 kwetsbaar, en 11 gevoelig. Daarnaast zijn er elf Rode Lijst-soorten die weliswaar buiten het onderzoeksgebied broeden, maar wel gebruik maken van de betreffende uiterwaarden als foerageer-/jachtgebied (Boerenzwaluw, Grote Lijster, Huismus, Huiszwaluw, Oehoe, Raaf, Ransuil, Steenuil, Torenvalk, Visdief en Zeearend).

Tabel 3. Broedvogels in het gekarteerde gebied in 2019. De Rode lijststatus (Van Kleunen et al. 2017) is opgenomen in de kolom RL. (EB = Ernstig bedreigd, BE = Bedreigd, KW=Kwetsbaar, GE=Gevoelig).

Soort	N 2019	RL	Soort	N 2019	RL
Grote Canadese Gans	63		Grote Bonte Specht	28	
Soepgans	11		Wielewaal	1	Kw
Grauwe Gans	236		Boomvalk	1	Kw
Brandgans	1		Veldleeuwerik	1	Ge
Knobbelzwaan	20		Oeverzwaluw	10	
Nijlgans	15		Zwarte Kraai	24	
Bergeend	6		Matkop	4	Ge
Zomertaling	8	Be	Staartmees	8	
Slobeend	13	Kw	Sprinkhaanzanger	6	
Krakeend	72		Snor	2	Kw
Wilde Eend	54		Rietzanger	73	
Tafeleend	8		Kleine Karekiet	166	
Kuifeend	6		Bosrietzanger	206	
Dodaars	2		Spotvogel	1	Ge
Fuut	23		Tuinfluitter	108	
Ooievaar	11		Braamsluiper	16	
Lepelaar	11		Grasmus	171	
Blauwe Reiger	72		Boomklever	6	
Grote Zilverreiger	1		Boomkruiper	33	
Aalscholver	241		Roodborsttapuit	7	
Havik	2		Spreeuw	44	
Buizerd	9		Zanglijster	28	
Waterral	3		Grauwe Vliegenvanger	5	Ge
Kwartelkoning	1	Be	Blauwborst	18	
Waterhoen	18		Nachtegaal	10	Kw
Meerkoet	81		Ringmus	4	Ge
Scholekster	9		Gele Kwikstaart	46	Ge
Kleine Plevier	5		Witte Kwikstaart	5	
Kievit	8		Graspieper	6	Ge
Wulp	5	Kw	Appelvink	1	
Grutto	4	Ge	Goudvink	2	
Oeverloper	1	Ge	Groenling	5	
Tureluur	11	Ge	Kneu	41	Ge
Zwarte Stern	28	Be	Putter	26	
Koekoek	19	Kw	Rietgors	115	
IJsvogel	7				

4.1. SNL-beheertypen

In bijlage 1 is de verspreiding van SNL-pakketen weergegeven en in tabel 4 staan de beheertypen met de kwalificerende vogelsoorten. In het algemeen zijn minder kwalificerende soorten aangetroffen naarmate de oppervlakte van het SNL-pakket kleiner was.

Tabel 4. In het gebied voorkomende SNL-beheertypen met kwalificerende vogelsoorten. -= geen kwalificerende soort voor dit type. Beheertypen waarvoor geen kwalificerende vogelsoorten zijn aangewezen, zijn niet in de tabel opgenomen. N05.01 = moeras, N05.02 = gemaaid rietland, N10.02 = vochtig hooiland, N12.04 = zilt- en overstromingsgrasland, N12.05 = kruiden- en faunarijke akker, N12.06 = ruigteveld, N13.01 = vochtig weidevogelgrasland, N14.01 = rivier/beekbegeleidend bos, N14.03 = haagbeuken- en essenbos, N15.02 = dennen-eiken- en beukenbos, N16.03 = droog bos met productie, N16.04 = vochtig bos met productie.

SNL-type	N05.01	N05.02	N10.02	N12.04	N12.05	N12.06	N13.01	N14.01	N14.03	N15.02	N16.03	N16.04
Oppervlakte (ha)	25.09	0.07	57.25	56.57	0.54	4.65	34.73	44.66	6.18	0.00	0.06	0.03
Zomertaling	-	-	-	1	-	-	0	-	-	-	-	-
Slobeend	-	-	-	1	-	-	0	-	-	-	-	-
Krakeend	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Wintertaling	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-
Kuifeend	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Patrijs	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	-	-
Kwartel	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-
Lepelaar	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Roerdomp	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Woudaap	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kwak	0	0	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
Purperreiger	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grote Zilverreiger	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wespendief	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	-
Bruine Kiekendief	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Blauwe Kiekendief	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grauwe Kiekendief	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-
Waterral	2	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kwartelkoning	-	-	0	1	0	-	-	-	-	-	-	-
Klein Waterhoen	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kleinst Waterhoen	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Porseleinhoen	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kluut	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Kleine Plevier	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Wulp	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Grutto	-	-	0	0	-	-	4	-	-	-	-	-
Kemphaan	-	-	0	0	-	-	0	-	-	-	-	-
Watersnip	-	-	0	0	-	-	0	-	-	-	-	-
Tureluur	-	-	1	1	-	-	4	-	-	-	-	-
Middelste Bonte Specht	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0
Kleine Bonte Specht	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0
Grote Bonte Specht	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Zwarte Specht	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0
Groene Specht	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0
Grauwe Klauwier	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Wielewaal	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0
Raaf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	-
Matkop	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Buidelmees	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baardman	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boomleeuwerik	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	-
Veldleeuwerik	-	-	-	-	0	-	1	-	-	-	-	-
Fluiter	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0
Grote Karekiet	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rietzanger	34	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bosrietzanger	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Spotvogel	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Sprinkhaanzanger	3	0	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Snor	2	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grasmus	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-
Vuurgoudhaan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0
Boomklever	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0
Boomkruiper	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Blauwborst	8	0	-	-	-	-	-	0	-	-	-	0
Nachtegaal	-	-	-	-	-	1	-	1	0	-	-	0

SNL-type	N05.01	N05.02	N10.02	N12.04	N12.05	N12.06	N13.01	N14.01	N14.03	N15.02	N16.03	N16.04
Oppervlakte (ha)	25.09	0.07	57.25	56.57	0.54	4.65	34.73	44.66	6.18	0.00	0.06	0.03
Paapje	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Roodborsttapuit	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Gele Kwikstaart	-	-	0	9	0	-	14	-	-	-	-	-
Graspieper	-	-	-	1	0	-	4	-	-	-	-	-
Keep	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0
Appelvink	-	-	-	-	-	-	-	1	0	0	0	0
Kneu	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Putter	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Sijs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0
Grauwe Gors	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-
Geelgors	-	-	-	-	0	0	-	-	-	0	0	-
Ortolaan	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-

4.2. Vergelijking met eerdere karteringen

Eén van de doelen van deze inventarisatie was om veranderingen in de broedvogelpopulatie vast te kunnen stellen. Deze trends kunnen van belang zijn voor het terreinbeheer. Hierbij is vooral gebruik gemaakt van de broedvogelinventarisatie van het IJsseldal uit 2008, eveneens door Sovon uitgevoerd in opdracht van Staatsbosbeheer (Kok 2009). Dit onderzoek betrof verschillende uiterwaarden tussen Deventer en Zwolle, alsmede een aantal binnendijkse terreinen, die bij de kartering van 2019 niet onderzocht zijn. De in beide onderzoeksjaren onderzochte terreinen (Hengforderwaarden, Olsterwaarden, Buitenwaarden van Wijhe, Herxerwaarden, Uiterwaarden Windesheim, Tichelgaten Windesheim) bieden een betrouwbare basis voor vergelijkend onderzoek. Verder is gebruik gemaakt van inventarisatiegegevens van Scherenwelle uit 2014 (Kuiper & van der Veen 2014). Literatuuronderzoek leverde voor sommige soorten ook interessante informatie op uit vorige jaren.

Kolonievogels worden vaak al jaren geteld door vrijwilligers van Sovon en door Staatsbosbeheer zelf. Deze gegevens zijn opgeslagen in de databank van Sovon en zijn eveneens gebruikt voor dit rapport. Hetzelfde geldt voor de Kwartelkoning, een soort die al vele jaren landelijk gemonitord wordt.

Ook de website van waarneming.nl is voor sommige soorten en bepaalde terreinen geconsulteerd. Deze losse waarnemingen vormen soms een welkome aanvulling op bestaande gegevens.

Bij vergelijking van gegevens moet rekening worden gehouden met methodologische verschillen en verschillen tussen waarnemers. In veel gevallen lijken deze verschillen mee te vallen en in elk geval ondergeschikt te zijn bij soorten waarvan de populatie significant veranderd is. Hieronder is een vergelijking gemaakt van de aantallen in 2019 met eerdere karteringen (voor zover beschikbaar). In de evaluatie wordt nader ingegaan op de ontwikkelingen en mogelijke verklaringen hiervoor.

Figuur 9. Ligging van geïnventariseerde deelgebieden bij Wijhe en Windesheim in zowel 2008 als 2019.

Wijhe en Windesheim

In de jaren tussen 2008 en 2019 is de broedvogelbevolking in Wijhe en Windesheim veranderd. Opvallend is de afname van Grauwe Gans en het verdwijnen van Soepgans en Kolgans, terwijl de Grote Canadese Gans juist toenam. Grauwe Gans nam met 80% af, mogelijk ingezet door de regelmatige aanwezigheid van Zeearenden in het gebied. Bij de eenden valt de sterke toename (landelijke ontwikkeling) van de Krakeend op, inmiddels veel talrijker dan de Wilde Eend. Kuifeend nam flink af, net als Meerkoet. Landelijk zijn beide soorten stabiel, hier spelen lokale factoren, zoals mogelijk een verminderd voedselaanbod, een rol.

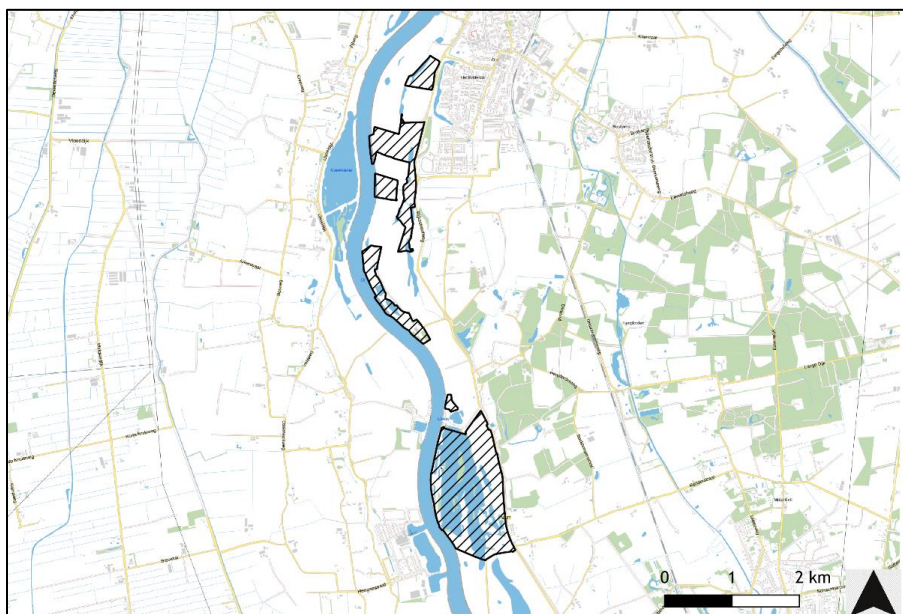
Aalscholwers broeden inmiddels in het gebied en een voorzichtige vestiging van Grote Zilverreiger werd vastgesteld. Weidevogels hebben het veld geruimd (Kwartelkoning, Kievit, Grutto, Graspieper) of zijn hard opweg naar de uitgang (Tureluur, Gele Kwikstaart). Daar staat tegenover dat soorten van moeras en ruigte stabiel zijn (Kleine Karekiet en Bosrietzanger) en soorten van struweel duidelijk in de lift zitten (Braamsluiper, Grasmus en Putter). De Matkop neemt flink af in de jaren tussen de twee karteringen, een landelijke ontwikkeling. Andere bosvogels zoals Grote Bonte Specht, Boomklever, Boomkruiper en Goudvink doen het prima.

Tabel 5. Veranderingen van de broedvogelbevolking in deelgebieden bij Wijhe en Windesheim in 2008 en 2019. Gebiedsbegrenzing weergegeven in Figuur 9.

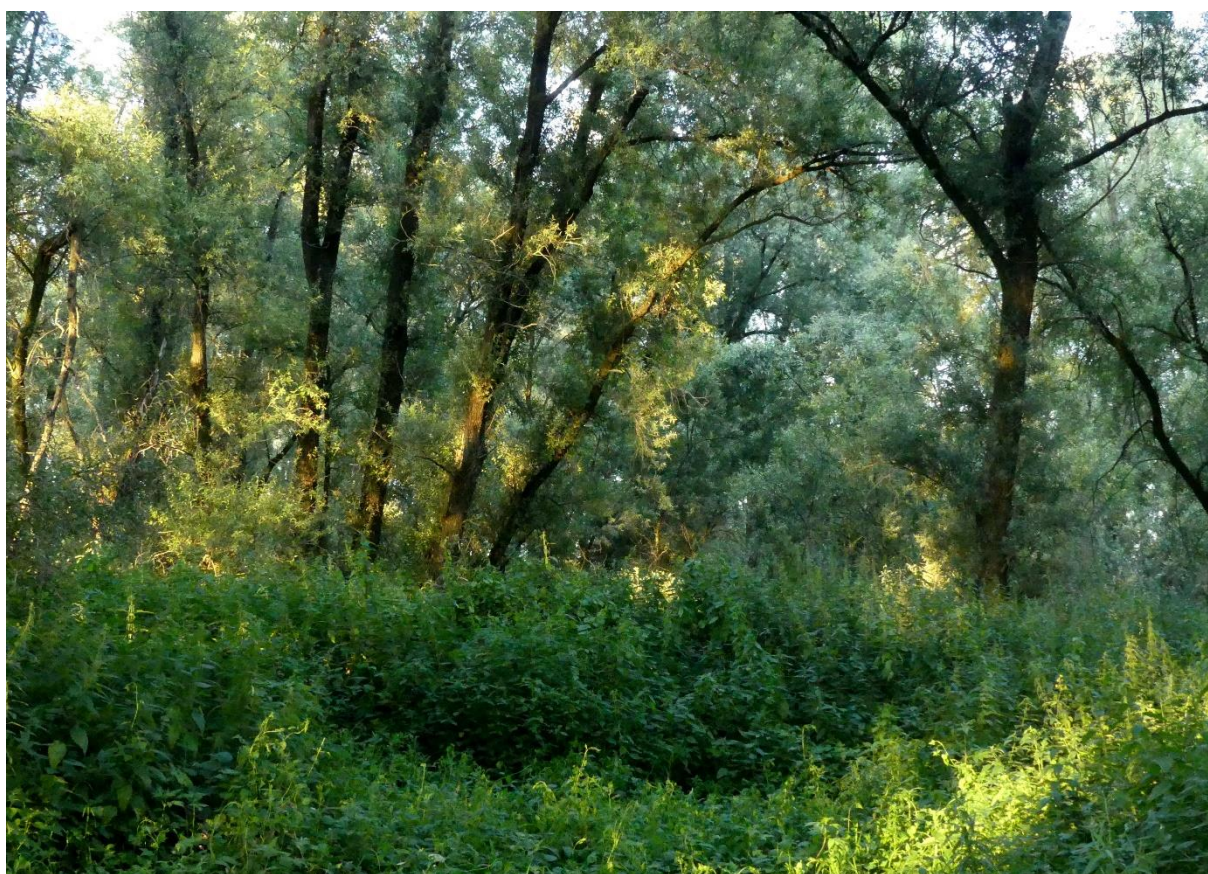
Soort	2008	2019	Soort	2008	2019
Grote Canadese Gans	20	32	Holenduif	4	0
Soepgans	8	0	Zomertortel	2	0
Grauwe Gans	450	90	Koekoek	5	7
Kolgans	3	0	Ransuil	1	ng
Knobbelzwaan	9	9	Ijsvogel	3	4
Nijlgans	11	7	Grote Bonte Specht	6	17
Bergeend	8	3	Groene Specht	1	0
Zomertaling	7	6	Boomvalk	1	0
Slobeend	6	10	Gaai	5	ng
Krakeend	18	46	Zwarte Kraai	9	13
Wilde Eend	ng	17	Matkop	11	1
Tafeleend	2	0	Staartmees	8	5
Kuifeend	20	1	Zwartkop	40	ng
Smient	1	0	Kleine Karekiet	28	29
Dodaars	2	1	Bosrietzanger	55	54
Fuut	18	13	Spotvogel	3	1
Ooievaar	0	2	Tuinfluitter	49	58
Lepelaar	0	3	Braamsluiper	1	12
Blauwe Reiger	30	46	Grasmus	40	73
Grote Zilverreiger	0	1	Boomklever	2	3
Aalscholver	0	122	Boomkruiper	21	23
Sperwer	2	0	Spreeuw	3	23
Havik	2	1	Zanglijster	22	16
Buizerd	5	5	Grauwe Vliegenvanger	1	3
Waterral	1	0	Blauwborst	1	0
Kwartelkoning	4	0	Nachtegaal	3	4
Waterhoen	6	6	Ringmus	2	4
Meerkoet	61	40	Gele Kwikstaart	45	10
Scholekster	0	3	Witte Kwikstaart	3	4
Kleine Plevier	6	3	Graspieper	1	0
Kievit	15	0	Appelvink	1	0
Wulp	0	2	Goudvink	0	2
Grutto	5	0	Groenling	1	3
Watersnip	1	0	Kneu	8	10
Oeverloper	0	1	Putter	3	18
Tureluur	19	4	Rietgors	37	25

Hengforderwaarden

De broedvogelbevolking in de Hengforderwaarden heeft tussen 1992-1996 (Staatsbosbeheer 2019), 2008 (Kok 2009) en 2019 een ware metamorfose ondergaan, deze is waarschijnlijk exemplarisch voor veel van de onderzochte uiterwaarden (zie ook Wijhe en Windesheim en hoofdstuk 5). Soorten als Grote Canadese Gans, Grauwe Gans en Krakeend vestigden zich en weidevogels verdwenen (Kievit, Grutto, Tureluur) of namen sterk af (Scholekster). In de tussentijd is het aanwezige moerasbos geschikt geraakt voor Grote Bonte Specht, Boomklever en zelfs Appelvink. Soorten als Grasmus, Kneu en Putter hebben duidelijk geprofiteerd van de toegenomen oppervlakte struweel en ruigte.

Figuur 10. Ligging geïnventariseerde delen Hengforderwaarden en Olsterwaarden in 1992, 1994, 1996, 2008 en 2019.

Moerasbos Hengforderwaarden (14 juni 2019, Piet Schermerhorn).

Tabel 6. Veranderingen van de broedvogelbevolking Hengfordervaarden en Olsterwaarden in 1992, 1994, 1996, 2008 en 2019. Gebiedsbegrenzing weergegeven in Figuur 10.

Soort	1992	1994	1996	2008	2019	Soort	1992	1994	1996	2008	2019
Grote Canadese Gans	0	0	0	5	12	Kleine Bonte Specht	1	1	1	0	0
Grauwe Gans	0	5	4	94	45	Grote Bonte Specht	0	1	2	2	5
Soepgans	0	0	0	4	0	Ekster	2	5	4	0	ng
Knobbelzwaan	4	4	2	4	4	Gaai	2	1	1	2	ng
Nijlgans	4	5	6	3	3	Buidelmees	0	1	0	0	0
Bergeend	5	4	7	1	0	Pimpelmees	2	4	7	ng	ng
Zomertaling	1	1	1	3	1	Koolmees	5	5	12	ng	ng
Slobeend	7	9	7	6	2	Zwarte Kraai	1	5	5	4	4
Krakeend	0	0	0	4	11	Matkop	4	2	2	4	3
Wilde Eend	18	34	23	ng	15	Tjiftjaf	27	15	20	ng	ng
Brielduiker	0	0	1	0	0	Fitis	16	11	19	ng	ng
Kuifeend	1	5	6	1	1	Staartmees	2	1	3	0	2
Smient	0	0	2	0	0	Zwartkop	7	2	3	9	ng
Fazant	6	1	3	0	ng	Sprinkhaanzanger	0	0	0	1	1
Dodaars	0	0	0	0	1	Rietzanger	0	0	0	0	1
Fuut	5	6	3	5	6	Kleine Karekiet	14	3	3	5	11
Kwak	0	0	1	0	0	Bosrietzanger	18	12	16	25	22
Ooievaar	0	0	0	0	1	Winterkoning	13	5	10	ng	ng
Lepelaar	0	0	0	0	8	Tuinfluit	19	12	14	ng	22
Blauwe Reiger	11	6	6	46	25	Braamsluiper	1	0	2	0	4
Aalscholver	67	142	116	80	119	Merel	5	13	14	ng	ng
Sperwer	0	1	1	0	0	Grasmus	12	10	15	20	39
Havik	0	1	1	0	1	Roodborst	1	0	4	ng	ng
Torenvalk	0	0	1	0	0	Boomklever	0	0	0	1	3
Buizerd	1	1	1	2	0	Boomkruiper	7	6	6	7	8
Waterhoen	6	1	1	0	0	Roodborstapuit	0	0	0	0	2
Meerkoet	28	28	13	30	16	Spreeuw	7	4	7	ng	17
Scholekster	2	6	9	0	1	Heggenus	17	6	8	ng	ng
Kievit	8	7	14	3	0	Zanglijster	0	0	2	7	5
Wulp	1	2	1	1	1	Grauwe Vliegenvanger	0	0	0	1	1
Grutto	11	14	9	0	0	Nachtegaal	0	0	1	0	2
Tureluur	7	5	6	0	0	Vink	13	12	18	ng	ng
Visdief	2	2	2	0	0	Ringmus	3	0	9	0	0
Kwartelkoning	0	0	0	2	0	Gele Kwikstaart	7	16	10	17	11
Holenduif	1	0	1	0	0	Witte Kwikstaart	1	3	5	1	1
Houtduif	13	10	16	ng	ng	Appelvink	0	0	0	0	1
Zomertortel	1	0	0	0	0	Groenling	0	0	0	0	1
Koekoek	2	1	1	1	3	Kneu	2	5	8	2	15
Ransuil	0	0	2	0	0	Putter	0	0	0	0	3
IJsvogel	0	0	0	1	1	Rietgors	20	20	26	23	14

4.3. Soortbesprekingen

4.3.1 Kolonievogels

Ooievaar, N=11

Hoewel de Ooievaar niet persé een kolonievogel is, broedt de soort her en der wel in kolonieverband, meestal in bomen of hoogspanningsmasten. Langs de IJssel zit onder andere een grote kolonie bij de ruïne van Slot Nijenbeek, in een rij oude populieren. In 2018 en 2019 werden hier respectievelijk 36 en 32 bewoonde nesten geteld (bron: Ooievaarwerkgroep VWG De IJsselstreek). Binnen het onderzoeksgebied bevindt zich sinds enkele jaren een kleine kolonie in het binnendijkse bosje bij de Oldenelerwaarden. Ook hier gebruiken de Ooievaars oude populieren als nestboom. In 2018 waren hier vier bewoonde boomnesten aanwezig, in 2019 nam dit aantal toe naar zes. Net naast het bosje staat een nestpaal die al meerdere jaren door een ooievaarspaar gebruikt wordt.

Lepelaar, N=11

Met het toenemen van de landelijke populatie heeft de Lepelaar zich ook in het Midden-IJsselgebied (Deventer-Zwolle) gevestigd als broedvogel. De eerste bekende broedgevallen dateren uit 2006, toen er zowel in de reigerkolonie van de Duursche Waarden als die van de Buitenwaarden van Wijhe een bezet nest werd vastgesteld (bron: NEM/Sovon). Het broedgeval in de Duursche Waarden kreeg in de jaren hierna geen vervolg. In de Buitenwaarden was dit wel het geval. Zowel in 2007, 2010 en 2011 werd hier gebroed, in 2011 zelfs door twee paar. Hierna verdween de Lepelaar even van het toneel, maar in 2014 werden weer twee bezette nesten gevonden tussen de Blauwe Reigers in de Tichelgaten van Windesheim (bron: Staatsbosbeheer, NEM/Sovon). Ook in 2017 (twee nesten) en 2019 (drie nesten) kwam de soort hier tot broeden.

In de Hengforderwaarden vestigden de eerste Lepelaars zich in 2016 (vier broedparen), wederom in een kolonie Blauwe Reigers. In de jaren daarna bleef het aantal vrij constant met respectievelijk 9, 8 en 8 broedparen (Tabel 7). In het gebied boven Zwolle werd dit jaar alleen in het Gat van Stoter een nestelend broedpaar vastgesteld op een klein eilandje, waar ook al een paar Blauwe Reigers broedde. Het betrof een jong stel en verder dan nestbouw kwam het paar niet.

Direct na het broedseizoen worden regelmatig forse groepen van 50-80 exemplaren geteld, soms zelfs meer dan 100 (bron: eigen waarnemingen P. Schermerhorn).

Geleidelijk aan lijkt de soort dus “vaste voet aan wal” te krijgen in het Midden-IJsselgebied, hoewel het aantal broedvogels nog relatief laag is. Deze ontwikkeling staat niet op zichzelf, landelijk zijn de aantallen hoger dan ooit, wordt er in meer kolonies gebroed en is er een tendens om ook steeds verder in het binnenland te gaan broeden.

Tabel 7. Lepelaar Midden-IJsselgebied 2006-2019. Ng= niet geteld.

Locatie	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Windesheim - Tichelgaten	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2	ng	3
Wijhe-Buitenwaarden	1	1	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Fortmond - Duursche Waarden	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Diepenveen - Hengforderwaarden	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	9	8	8
Totaal	2	1	0	0	1	2	0	0	2	0	4	11	8	11

Blauwe Reiger N=71

Ook de Blauwe Reiger doet het de afgelopen jaren niet slecht als broedvogel in de IJsselwaarden. In het onderzoeksgebied bevonden zich vier kolonies met in totaal 71 bewoonde nesten, allen in dicht laag wilgenstruweel op moeilijk toegankelijke plaatsen. Bij het Gat van Stoter (Kampen), net buiten de onderzoeksgrenzen, bevonden zich ook twee kolonies met een totaal van 39 broedparen. In het parkbos van het Engelse Werk zit al vele jaren een reigerkolonie, die de laatste jaren tussen de 30 en 40 broedparen schommelt (bron: Faunaonderzoek Zwolle & Vechterweerd 2017-2018). Deze locatie is echter niet in deze telling meegenomen (buiten onderzoeksgebied).

Tabel 8. Overzicht kolonies Blauwe Reiger Midden-IJsselgebied 2012-2019 (inclusief kolonies die buiten het onderzoeksgebied vielen). Ng=niet geteld, tussen haakjes = schatting.

Locatie	2013	2010	2011	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Windesheim-Tichelgaten	2	8	5	8	5	16	19	(10)	16	21
Wijhe- Buitenwaarden (noord)	5	12	12	12	8	12	15	(10)	13	16
Wijhe-Buitenwaarden (zuid)	0	0	0	0	0	0	(2)	6	6	9
Fortmond - Duursche Waarden	9	(10)	(10)	19	0	7	1	1	2	5
Welsum -Buitenwaarden-Noord	9	6	13	13	22	25	30	33	28	31
Welsum - Katerstee	8	1	13	13	10	11	10	10	8	14
Diepenveen - Hengforderwaarden	8	35	35	19	11	23	29	39	23	21
Terwolde- Schlichtenbreesweerd	1	1	0	0	1	1	0	2	1	?
Terwolde-Melkleen	0	0	0	0	0	0	0	0	(3)	4
Totaal	42	73*	88*	84	57	95	104	111	100	121

In de uiterwaarden gaat in alle gevallen om kleine tot middelgrote kolonies. In het Midden-IJsselgebied (Deventer-Zwolle) worden alle kolonies al vele jaren geteld. De resultaten hiervan vanaf 2010 zijn weergegeven in tabel 8. Hieruit blijkt dat de populatie als geheel in de laatste vijf jaar duidelijk gegroeid is, maar ook dat de trend per kolonie aanzienlijk kan verschillen. Zo is de kolonie in de Tichelgaten duidelijk toegenomen. Het aantal broedparen in de Buitenwaarden van Wijhe is vooral gegroeid omdat in het zuidelijk deel een tweede (sub)kolonie is ontstaan. De reigers in de Hengforderwaarden lijken

echter weer een beetje op hun retour. Het aantal broedparen is na het top-jaar 2017 weer flink gedaald, van 39 naar 21 dit jaar. Opmerkelijk is dat de telling van 2008 zelfs 46 broedparen opleverde! De kolonie van de Duursche Waarden is vanaf het moment dat de Zearenden zich hier veelvuldig ophielden duidelijk in betekenis afgenomen. De kolonies bij Kampen en Scherenwelle (niet in tabel) zijn de afgelopen jaren licht gegroeid van respectievelijk 12 en 15 nesten in 2013 tot beide 30 nesten in 2018 (bron: NEM/Sovon).

Grote Zilverreiger N=1

In de Tichelgaten bij Windesheim heeft vrijwel zeker een Grote Zilverreiger gebroed tussen de Lepelaars op een klein geïsoleerd eilandje begroeid met dicht wilgenstruweel. Op 17 mei werd hier voor het eerst een “verdachte” Grote Zilverreiger gezien, wakend bovenin een platte wilg. Later, op 21 juni, tijdens de Lepelaartelling vloog een Grote Zilverreiger alarmerend rond boven het eilandje. Vanwege de dichte begroeiing kon niet met zekerheid vastgesteld worden of er daadwerkelijk een bewoond nest aanwezig was, maar het gedrag wijst hier wel op. Dit zou, voor zover bekend, het eerste broedgeval van Grote Zilverreiger zijn in het Midden-IJsselgebied. De soort broedt in Nederland met name rond het IJsselmeergebied, met de grootste kolonies in de Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen. Recent duiken er ook steeds meer broedverdachte Grote Zilverreigers elders in Nederland. Mogelijk een opmaat naar een ruimere verspreiding.

Aalscholverkolonie Hengforderwaarden (16 maart 2018, Piet Schermerhorn).

Aalscholver N=241

De Aalscholver is in 2019 ten opzichte van vorige jaren fors toegenomen in het onderzoeksgebied. De relatief zachte winter 2018/2019 zal hier wellicht aan hebben bijgedragen. De twee kolonies in de Hengforderwaarden en de Tichelgaten van Windesheim bleken goed voor 241 bewoonde nesten, een totaal dat nog nooit eerder gehaald werd. Alleen in de beginjaren van deze eeuw kwam het totaal aantal Aalscholvers in het Midden-IJsselgebied licht boven de 200 broedparen. Met name de relatief nieuwe vestiging in de Tichelgaten van Windesheim nam exponentieel toe; van 10 nesten in 2014 naar 122 nesten in 2019 en groeide daarmee uit boven de al van ouds bekende kolonie in de Hengforderwaarden (119 nesten). De kolonie in de Hengforderwaarden is ontstaan in 1983 op kleine eilandjes met oude schietwilgen. Vijf jaar later (1988) ontstond een tweede kolonie in het moerasbos van de Duursche Waarden bij Den Nul. Deze kolonie werd in 2016 weer verlaten, waarschijnlijk als gevolg van de frequente aanwezigheid van Zearenden in het broedbos. Tegelijkertijd nam de kolonie in de Tichelgaten toe in betekenis (tabel 9). Deze kolonie begon in een groepje oude populieren, maar heeft zich inmiddels uitgebreid naar de veel lagere zwarte elzen en wilgen rondom de populieren.

Tabel 9. Overzicht kolonies Aalscholver Midden-IJsselgebied 2012-2019

Kolonie	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Den Nul - Duursche Waarden	88	77	81	60	0	0	0	0
Diepenveen - Hengforderwaarden	88	71	80	65	89	128	95	119
Windesheim-Tichelgaten	0	0	10	9	56	64	78	122
Totaal	176	148	171	134	145	192	173	241

Zwarte Stern N=29

Binnen het onderzoeksgebied worden door Staatsbosbeheer al jaren nestvlotjes uitgezet op een aantal locaties. Het betreft oude rivierarmen met een goed ontwikkelde moeras- en watervegetatie. Op drie locaties werden de nestvlotjes jaren lang goed gebruikt, maar de locatie bij Zalk (Bentinkwelle) is sinds het zomerhoogwater in 2016 verlaten. In tabel 10 zijn de aantallen per jaar en per locatie weergegeven vanaf 2010. Hieruit blijkt dat de trend in eerste instantie duidelijk positief was, maar na 2014 in de mineur zit. Met name de afgelopen twee broedseizoenen waren slecht en 2019 gaat voorlopig de boeken in als het slechtste broedseizoen met slechts 29 bewoonde nesten. Hierbij het jaar 2016 buiten beschouwing latende. Dat jaar gingen alle nesten verloren door de extreem hoge waterstand in juni, waardoor alle lagere delen van de uiterwaarden volledig overstroomden. De achteruitgang van de kolonie in de Oldenelerwaarden is waarschijnlijk deels te verklaren door verplaatsing naar een nieuwe nabijgelegen kolonie in de Schellerwade, een binnendijkse hank iets ten noordwesten van Oldeneel. Hier worden sinds 2017 nestvlotjes uitgelegd door A Rocha, waarvan er in 2017 en 2018 respectievelijk negen en vijf bezet werden (bron: Faunaonderzoek Zwolle & Vechterweerd 2017-2018).

Tabel 10. Overzicht kolonies Zwarte Stern 2010-2019. *Broedseizoen 2016 is volledig mislukt vanwege zomerhoogwater.

Kolonie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017	2018	2019
Wilsum-Scherenwelle	28	38	40	44	50	31	0	51	21	25
Zalk-Bentinkwelle	12	4	3	13	12	6	0	0	0	0
Zwolle-Oldenelerwaarden	10	18	15	26	36	24	0	10	13	4
Totaal	50	60	58	83	98	61	0	61	34	29

Oeverzwaluw N=10

De Oeverzwaluw is alleen broedend vastgesteld in twee deelgebieden bij Kampen (Gat van Stoter en Onderdijkswaard). Boven de plas van het Gat van Stoter werden op 3 mei zo'n 40 exemplaren gezien bij de natuurlijke steilwand van de plas. Uiteindelijk leverde dat slechts vijf bewoonde nestpijpen op. De rest (25 paar) prefereerde een afgekalft gedeelte van een grote zandhoop bij het nabijgelegen zandwinningsbedrijf. Dit bleek een slechte keuze, want twee weken later was de hele kolonie verdwenen, bedolven onder een nieuwe lading vers zand. Bij de plas in de Onderdijkswaard vestigden zich twee kleine kolonies in natuurlijke steilwanden. Aangezien beide locaties over land niet toegankelijk waren is het aantal bewoonde nestpijpen (respectievelijk twee en acht) van afstand bepaald op basis van aanvliegende exemplaren. Het werkelijke aantal zal mogelijk iets hoger hebben gelegen. In de niet onderzochte Welsumerwaarden zit al jaren een grote kolonie in een natuurlijke oeverwand langs de IJssel en in een nabijgelegen zanddepot. Ook bij Deventer zit al enige jaren een grote kolonie (2019: 235 nesten) in een aangelegde steilwand langs de Bolwerksplas (bron: Piet Schermerhorn).

4.3.2 Enkele Rode Lijst soorten

Zomertaling N=8

Verspreid over het onderzoeksgebied werden acht territoria/broedparen aangetroffen, alsmede nog drie net buiten de grenzen. In de meeste deelgebieden ging het om slechts één broedpaar. Het zuidelijk deel van de Herxerwaarden was echter met drie broedparen een positieve uitzondering. De meeste waarnemingen zijn gedaan in oude rivierarmen met veel oevervegetatie, kleine plasjes en plasdras grasland.

De terreinen die zowel in 2008 als 2019 geïnventariseerd zijn laten een achteruitgang zien van negen naar zes broedparen. Helaas neemt de soort ook op landelijk niveau nog steeds af, hoewel de grootste aderlating plaats vond in de laatste decennia van de vorige eeuw. In de uiterwaarden speelt verdroging, door snellere afvoer en inslijping van de rivier, waarschijnlijk een negatieve rol. Op landelijk niveau heeft intensivering van de landbouw een grote rol gespeeld.

Kwartelkoning N=1

Van de Kwartelkoning kon slechts in één deelgebied (Oldenelerwaarden) een territorium vastgesteld worden, gelegen in een nat hooiland met veel sloten en uitgesteld maaibeheer. Deze locatie was tot en met 2010 vrijwel jaarlijks bezet. Daarna leek het doek gevallen te zijn, totdat zich hier dit jaar dus weer een baltsend mannetje liet horen. En bij dit mannetje bleef het ook wat het onderzoeksgebied betreft. Zelfs in ogenschijnlijk geschikte gebieden als Buitenwaarden-Wijhe, Scherenwelle en Aersoltweerden werd de kenmerkende crex-crex roep niet gehoord, ondanks herhaaldelijke geluidsnabootsing. Niet helemaal verwonderlijk, want de laatste jaren is de Kwartelkoning vrijwel verdwenen uit de uiterwaarden langs de grote rivieren. Dit jaar werd langs de IJssel slechts op één andere locatie (Cortenoever, Brummen) een tweetal roepplekken vastgesteld. Ook elders in Nederland viel het aantal Kwartelkoningen sterk tegen en 2019 gaat dan ook de boeken in als het magerste jaar ooit. Dat was tijdens de IJssel-inventarisatie van 2008 wel anders. Toen vormden de uiterwaarden van de IJssel met wel 76 (!) roepplekken nog een echt bolwerk voor de Kwartelkoning (jaarverslag Kwartelkoning, 2008). In de Buitenwaarden van Wijhe werden destijds drie territoria vastgesteld, in het aangrenzende deel van de Waardman (Herxerwaarden-zuid) één territorium en twee territoria in de Hengforderwaarden. Ook uit de jaren na 2008 zijn nog waarnemingen bekend van de Buitenwaarden van Wijhe, namelijk 2011, 2012, 2013 en 2018, steeds één roepend exemplaar. Ook in de natte hooilanden van de Waardman was in 2009, 2010 en 2013 nog een territorium bezet (bron: NEM/Sovon).

Hoewel het noordelijk deel van het onderzoeksgebied in 2008 niet is geïnventariseerd, blijkt uit de jaarlijkse Kwartelkoningtellingen langs de IJssel door vrijwilligers dat de soort destijds nog vrijwel jaarlijks voorkwam in Scherenwelle en Aersoltweerden. In Scherenwelle werden in 2007 zowaar vijf, mogelijk zelfs zes, verschillende mannetjes gelokaliseerd! In 2008 waren hier minimaal twee roepende mannetjes aanwezig. Na respectievelijk 2013 en 2014 verdwenen zij echter uit deze gebieden. Het is niet eenvoudig om deze snelle achteruitgang in de IJsselwaarden te verklaren. Het heeft waarschijnlijk te maken met ontwikkelingen in het buitenland en verplaatsing van het broedareaal naar Noordoost-Nederland en niet zozeer met intern beheer van de Staatbosbeheer terreinen. Dat laatste is namelijk niet wezenlijk veranderd na 2008, hoewel mogelijk het plaatselijk omzetten van hooiland (maaibeheer) naar jaarrond begrazen zorgt voor een lagere oppervlakte geschikte habitat. Jaarrond begraaasd terrein verliest na verloop van tijd zijn aantrekkingskracht op de soort.

Wulp N=5

Wulpen komen maar mondjesmaat voor in de IJsselwaarden. In totaal konden slechts vijf territoria vastgesteld worden, allen in hooilandpercelen met uitgesteld maaien (Olsterwaarden-1, uiterwaarden Windesheim-2, Aersoltweerden-2). Opvallend is wel dat vier van de vijf paren ook daadwerkelijk jongen hebben gekregen. Landelijk ligt het succespercentage veel lager, in veel gebieden op nog geen 20%. Ook bij de inventarisatie van 2008 was de Wulp een schaarse soort, wellicht zelfs schaarser dan in 2019. Er werd in dat jaar slechts één broedpaar ontdekt en wel in de Olsterwaarden, op dezelfde locatie als het broedpaar van 2019. In de uiterwaarden van Windesheim werd de soort toen niet vastgesteld, terwijl zich hier in 2019 twee broedparen ophielden. De Aersoltweerden vielen destijds buiten het onderzoeksgebied, maar uit broedvogelmonitoring in deze uiterwaard blijkt dat de soort hier vanaf 2009 jaarlijks broedt met één tot drie paar (bron: Meetnet Agrarische Soorten Gelderland/Sovon.)

Dit gebied is ook van groot belang voor overwinterende Wulpen, zowel als foerageer- en rustgebied, als om te slapen. Wintergroepen van meer dan 400 exemplaren zijn hier geen uitzondering (bron: Gerrit Gerritsen). Van Scherenwelle is bekend dat er in 1999 nog één broedpaar zat. In de jaren hierna is de soort hier verdwenen als broedvogel.

Snor N=2

De Snor is met twee territoria een schaarse broedvogel in het onderzoeksgebied. De soort werd alleen vastgesteld tussen Zwolle en Kampen, in de grotere natte rietvelden van Scherenwelle (één) en Bentickwelle (één). Beide terreinen zijn vaste broedgebieden voor deze soort. In Scherenwelle is de soort al vele achtereenvolgende jaren een broedvogel met 1-2 territoria (bron: waarneming.nl, broedvogelinventarisatie IJsseluiterwaarden tussen Wilsum en Kampen 2014). In Bentickwelle wordt de soort vanaf 2015 jaarlijks gehoord, maar nooit meer dan één exemplaar (bron: waarneming.nl).

In de uiterwaarden tussen Deventer en Zwolle werd de soort niet vastgesteld. Hier ontbreekt ook het geschikte biotoop. De inventarisatie 2008 leverde voor dit traject ook geen broedparen van de Snor op.

Gele Kwikstaart N=46

In totaal werden 46 territoria vastgesteld, met nog eens acht net buiten de onderzoeksgrenzen. De Gele Kwikstaart is lokaal een vrij algemene broedvogel, terwijl hij in andere deelgebieden geheel of nagenoeg ontbreekt. Met name de afwezigheid in de uiterwaarden tussen Wilsum en Kampen is opvallend. De

broedvogelinventarisatie van het traject Wilsum-Kampen in 2014 leverde ook geen Gele Kwikstaarten op.

Deelgebieden met relatief hoge dichtheden waren: Hengforderwaarden (8), Herxerwaarden-noord (7), Uiterwaarden Engelse Werk (9) en Aersoltweerden (15). Het betreft hier bloemrijke hooilanden met uitgesteld maaibeheer (Herxerwaarden-noord, Aersoltweerden) en recente natuurontwikkeling met pioniervegetatie (Hengforderwaarden, Uiterwaarden Engelse Werk). Toch laat vergelijking met de inventarisatie van 2008 zien dat het plaatselijk helemaal niet goed gaat met de Gele Kwikstaart in de IJsselwaarden. In de Buitenwaarden van Wijhe is de soort schrikbarend achteruitgegaan. De inventarisatie van 2008 leverde voor dit gebied (inclusief Herxerwaard-zuid) nog 24 territoria op, tegen een magere score van vijf in 2019. Ook in het noordelijk deel van de Herxerwaard, nu nog steeds een “bolwerkje”, is de soort sterk in aantal verminderd. In 2008 kwam de teller hier nog uit op 18 territoria, tegen zeven in 2019. Beide gebieden samen laten een achteruitgang zien van 42 naar twaalf territoria, oftewel ruim 71 % in elf jaar tijd! Ook in de jongste Vogelatlas van Nederland wordt de teloorgang van de Gele Kwikstaart in de uiterwaarden beschreven.

Het is een beetje gissen naar de reden. Bekend is dat er landelijk een verschuiving in biotoopvoorkeur heeft plaatsgevonden, van weidevogel naar “akkermanntje”. Het beheer van de uiterwaardreservaten is niet wezenlijk veranderd. Wel is in de Buitenwaarden meer verruiging opgetreden door voortschrijdende successie na graafwerkzaamheden. Wellicht heeft de soort in de hooilanden met verminderd voedselaanbod (insecten) te maken.

4.3.3 Bijzondere waarnemingen

Oeverloper N=1

In de Buitenwaarden van Wijhe werd op 16 mei een nest met vier eieren gevonden van een Oeverloper, nadat eerst een alarmerend exemplaar was gesignaleerd. De broedende vogel vloog pas op het laatste moment van het nest, dat verstopt zat onder een pol ridderzuring. Bij het volgende bezoek op 1 juni was het nest verlaten en werd een alarmerend paar waargenomen op de aangrenzende oever van de IJssel. Hoewel er geen jongen werden gezien, mag op basis van het gedrag van de oudervogels aangenomen worden dat deze er wel waren, maar zich goed verstopt hielden in de dichte oevervegetatie.

De Oeverloper is in Nederland pas vanaf de jaren negentig een jaarlijkse broedvogel in kleine aantallen. Sinds 2000 lijkt het aantal vrij stabiel te schommelen tussen vijf en 14 broedparen. Nestvondsten zijn tot nu toe uiterst schaars gebleven. In de nabijgelegen Duursche Waarden is de Oeverloper al enige jaren een vaste broedvogel met één paar. De Ossenwaard bij Deventer is met 1-3 broedparen al jarenlang een vast kerngebied voor de Oeverloper (bron: Piet Schermerhorn).

Oehoe N=0

Rode Lijst: Gevoelig

Op 15 april werd in het moerasbos van de Hengforderwaarden een Oehoe opgeschrikt uit een roestboom. Onder de boom, een oude schietwilg, lagen plukresten van een Wilde Eend en Meerkoet, alsmede een braakbal met schedel van een Bruine Rat. Navraag bij de Oehoe Werkgroep Nederland en buurtbewoners bracht aan het licht dat afgelopen winter regelmatig een roepende Oehoe is gehoord vanuit het naburige landgoed De Haere en Groot Hoeno. Ook in 2016 en 2017 liet zich hier al incidenteel een Oehoe horen. Als klap op de vuurpijl werd in juli dit jaar zelfs een baltsend paar gehoord. Het lijkt er dus sterk op dat zich hier inmiddels een paar heeft gesetteld. Aangezien gevestigde broedparen erg plaatstrouw zijn mag verwacht worden dat hier in de komende jaren ook gebroed gaat worden. Duidelijk is dat de Hengforderwaarden deel uitmaken van het territorium c.q. jachtgebied. Deze vestiging valt in lijn met de landelijke uitbreiding van de Oehoe als broedvogel, waarbij ook steeds meer bosgebieden (broedend op boomnesten) worden bezet. Het landelijk aantal territoria wordt voor 2019 inmiddels op 36 geschat (bron: Oehoe Werkgroep Nederland). In Overijssel werden dit jaar op vijf andere locaties territoria vastgesteld. Binnen twee territoria is met zekerheid ook gebroed (bron: Mark Zekhuis).

5. Evaluatie

De uiterwaarden tussen Deventer en Kampen vormen een langgerekt lint van natte natuurgebieden met een kleinschalige mozaïek van verschillende biotopen (o.a. geulen en plassen, rietvelden en moerasjes, struweel en ruigtezones, hooilanden met uitgesteld maai-beheer, moerasbos). Tezamen vormen zij een belangrijk broedgebied voor vele vogelsoorten, waaronder de nodige Rode Lijst-soorten en kolonievogels.

Vergelijking met inventarisaties uit vorige jaren toont aan dat de vogelsamenstelling in de loop van jaren soms drastisch is veranderd. Sommige soorten dreigen te verdwijnen (Kwartelkoning, Grutto) of zijn met een uittocht begonnen (Gele Kwikstaart, Zwarte Stern, Matkop). Anderen nemen juist fors toe (Grote Canadeze Gans, Krakeend, Grasmus) of zijn zich aan het settelen (Lepelaar, Oehoe).

De IJsselwaarden zijn op lokaal niveau, maar ook binnen het Natura2000-gebied Rijntakken van belang voor kolonievogels als Aalscholver en Blauwe Reiger, zowel om te broeden als om te foerageren. Beide soorten lieten een duidelijke toename zien in de afgelopen jaren. De Lepelaar heeft zich sinds een paar jaar gevestigd in het gebied en zal zich in de toekomst vermoedelijk verder uitbreiden. Mogelijk kan over een aantal jaren hetzelfde gezegd worden van de Grote Zilverreiger, waarvan in 2019 een eerste vestiging van één broedpaar gemeld kon worden. De uiterwaarden bij Zwolle en Kampen zijn ook van belang voor de Zwarte Stern, die helaas de laatste jaren een forse afname heeft laten zien. Door het ontbreken van natuurlijke steilwanden langs de IJssel is het gebied van geringe betekenis als broedgebied voor de Oeverzwaluw. Initiatieven als bij Deventer laten echter zien dat hier makkelijk verandering in is te brengen door het aanleggen van een kunstwand.

In de groep ganzen en eenden hebben zich opmerkelijke veranderingen plaatsgevonden. De stand van de Grauwe Gans, die begin deze eeuw nog explosief toenam, lijkt nu weer op zijn retour, terwijl de Grote Canadeze Gans juist aan een opmars bezig is. Dit laatste geldt ook voor de Krakeend, die inmiddels in veel gebieden talrijker is dan de Wilde Eend (landelijke trend).

In de natte rietvelden en-stroken zijn Kleine Karekiet en Rietzanger het meest talrijk. Hierbij valt op dat de Rietzanger uitsluitend tussen Zwolle en Kampen voorkomt, overeenkomstig met het landelijke verspreidingsbeeld. In de natte rietvelden (traject Zwolle-Kampen) werden ook territoria van Snor (2) en Waterral (3) vastgesteld. In meer verruigde en verdroogde rietveldjes en overhoeken met ruige begroeiing komt de Bosrietzanger juist veel voor. In dit biotoop werden ook zeven territoria van Sprinkhaanzanger gevonden. De Bosrietzanger nam in de zuidelijke uiterwaarden sinds 2008 licht toe, van 79 territoria naar 85. Daar staat echter een ruime verdubbeling in Scherenwelle tegenover. Hier nam de soort ten opzichte van 2014 toe van 14 naar 34 territoria! Een andere soort van ruigte en overhoekjes, de Grasmus, is enorm toegenomen sinds 2008. De in beide jaren geïnventariseerde gebieden laten een ruime verdubbeling zien van 57 territoria naar 123. Ook in Scherenwelle is de soort sinds 2014 verder toegenomen, van 13 naar 18 territoria.

In veel gebieden is de oppervlakte struweel en ruigte toegenomen in de afgelopen decennia. Dit heeft soorten als Braamsluiper, Grasmus, Kneu en Putter beslist geen windeieren gelegd, zij namen over de hele linie significant toe.

Tabel 11. Vergelijking aantallen weidevogels (alleen steltlopers) in twee deelgebieden 2008 en 2019

Gebied	Scholekster		Kievit		Grutto		Tureluur	
	2008	2019	2008	2019	2008	2019	2008	2019
Buitenwaarden Wijhe + Waardman	0	3	9	0	2	0	10	3
Herxerwaarden-noord	0	0	6	1	3	0	9	2
Totaal	0	3	15	1	5	0	19	5

Dit staat in schril contrast met de weidevogels. Deze groep is, geheel in lijn met de landelijke trend, sterk achteruitgegaan in de uiterwaarden. In de uiterwaarden speelt verruiging door een veranderd beheer (landbouw naar natuur) in combinatie met verdroging door lagere rivierwaterstanden en waarschijnlijk verstoring door de toegenomen toegankelijkheid (struingebied) voor recreanten (met honden) en mogelijk ook predatie een rol. Veel uiterwaarden golden al als een laatste weidevogelbolwerk in de regio. Het enige overgebleven weidevogelgebied is Aersoltweerden. Hier is nog een breed spectrum van weidevogels aanwezig, hoewel in kleine en slinkende aantallen. In de overige gebieden gaat het vaak om een gering aantal soorten in lage dichtheden. In de gebieden die zowel in 2008 als 2019 werden onderzocht zien we dat de Grutto is verdwenen, de Kievit nagenoeg is verdwenen, terwijl de aantallen van de Tureluur sterk gereduceerd zijn (tabel 11). De positie van de Wulp, hoewel in lage aantallen aanwezig, lijkt vooralsnog iets positiever en ook de Scholekster lijkt iets toegenomen te zijn. De Kwartelkoning, in de beginjaren van deze eeuw nog het icoon van de IJsseluiterwaarden, is hier

inmiddels vrijwel verdwenen. Deze afname vindt plaats ondanks allerlei beheermaatregelen om de soort te behouden, oorzaken liggen mogelijk dan ook buiten Nederland.

Van de roofvogels is de Buizerd verreweg het talrijkst met 14 bewoonde horsten, waarvan vijf net buiten de onderzoeksgrenzen. Vergelijking met de inventarisatie van 2008 geeft aan dat de stand sindsdien niet veel is veranderd. Van de Havik werden drie bewoonde horsten ontdekt, waarvan één iets buiten het onderzoeksgebied. Al deze nesten bevonden zich in oud moerasbos. De Boomvalk was present met twee broedparen, waarvan één binnen het onderzoeksgebied en de tweede er net buiten. Sperwer en Torenvalk zijn duidelijk schaars in de uiterwaarden. Van beide soorten werd slechts één broedgeval vastgesteld, beide bij Kampen en beiden uiteindelijk net buiten de onderzoeksgrenzen. Op een hoog gebouw tegenover het Gat van Stoter wist een paartje Slechtvalken jongen groot te brengen. Het paar Zeearenden dat in 2018 en 2019 bij Wapenveld rondhing liet zich regelmatig zien boven de uiterwaarden van Windesheim, waar soms ook gebaltst werd. Uiteindelijk kwam het dit jaar niet tot een broedpoging langs het onderzochte deel van de IJssel.

Verheugend is een waarneming van een Oehoe in het moerasbos van de Hengforderwaarden. Het lijkt er sterk op dat zich inmiddels een paar heeft gevestigd in het aangrenzende landgoed De Haere.

Met het ouder worden van het moerasbos zijn typische bosvogels als Grote Bonte Specht en Boomklever duidelijk toegenomen. De toename van de Grote Bonte Specht heeft ook een positieve impact gehad op de Spreeuw, die graag gebruikt maakt van diens nestholten. Dit staat in schril contrast met de neerwaartse trend van de Matkop, hierbij helaas aansluitend op de landelijke ontwikkeling.

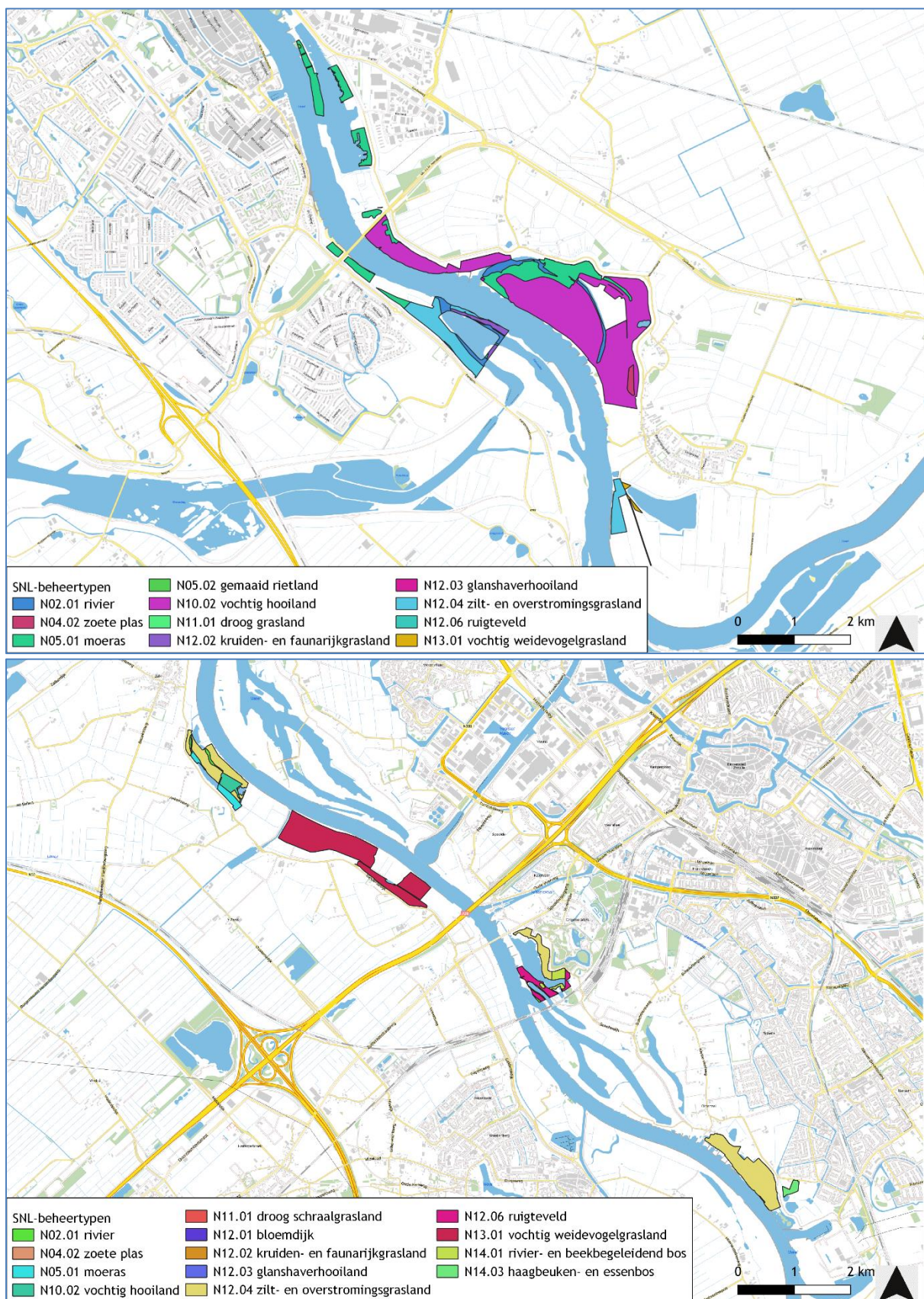

Gat van Stoter met Kampen op achtergrond (3 mei 2019, Piet Schermerhorn).

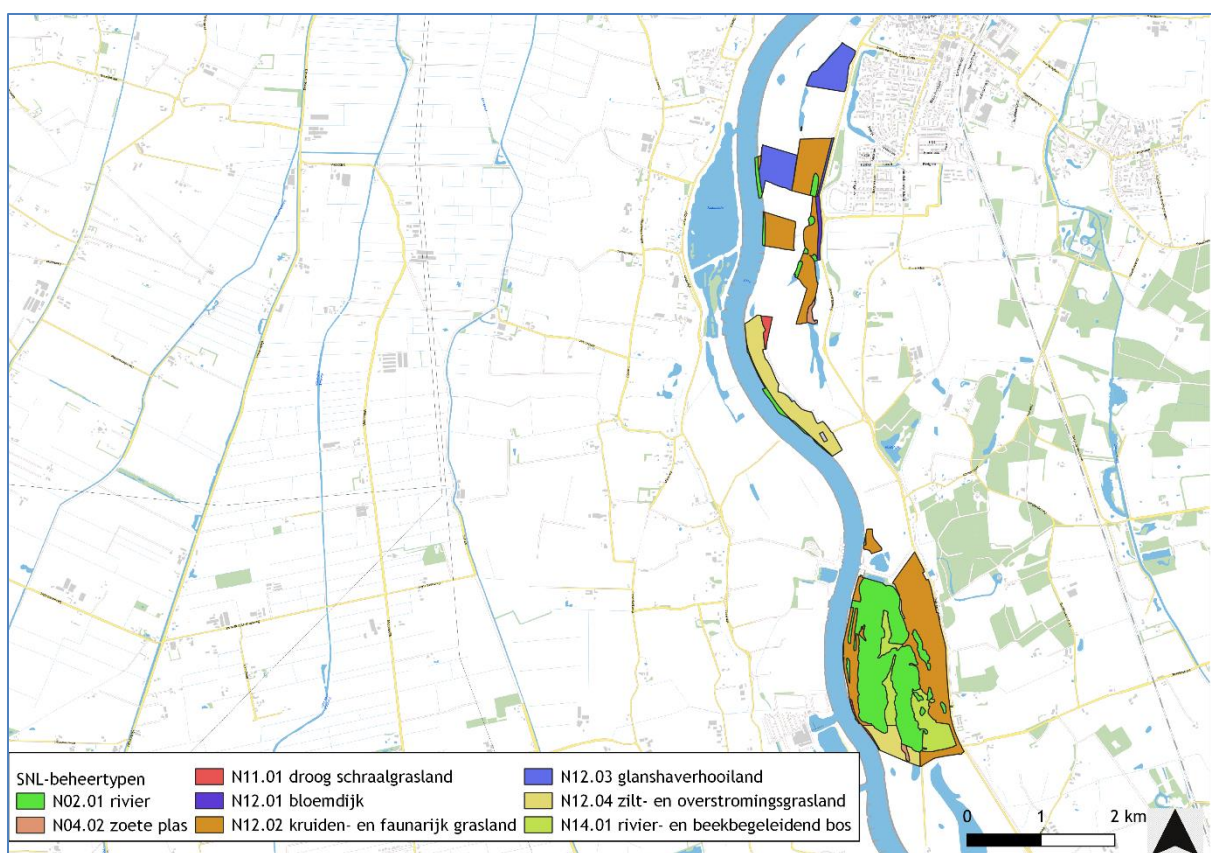
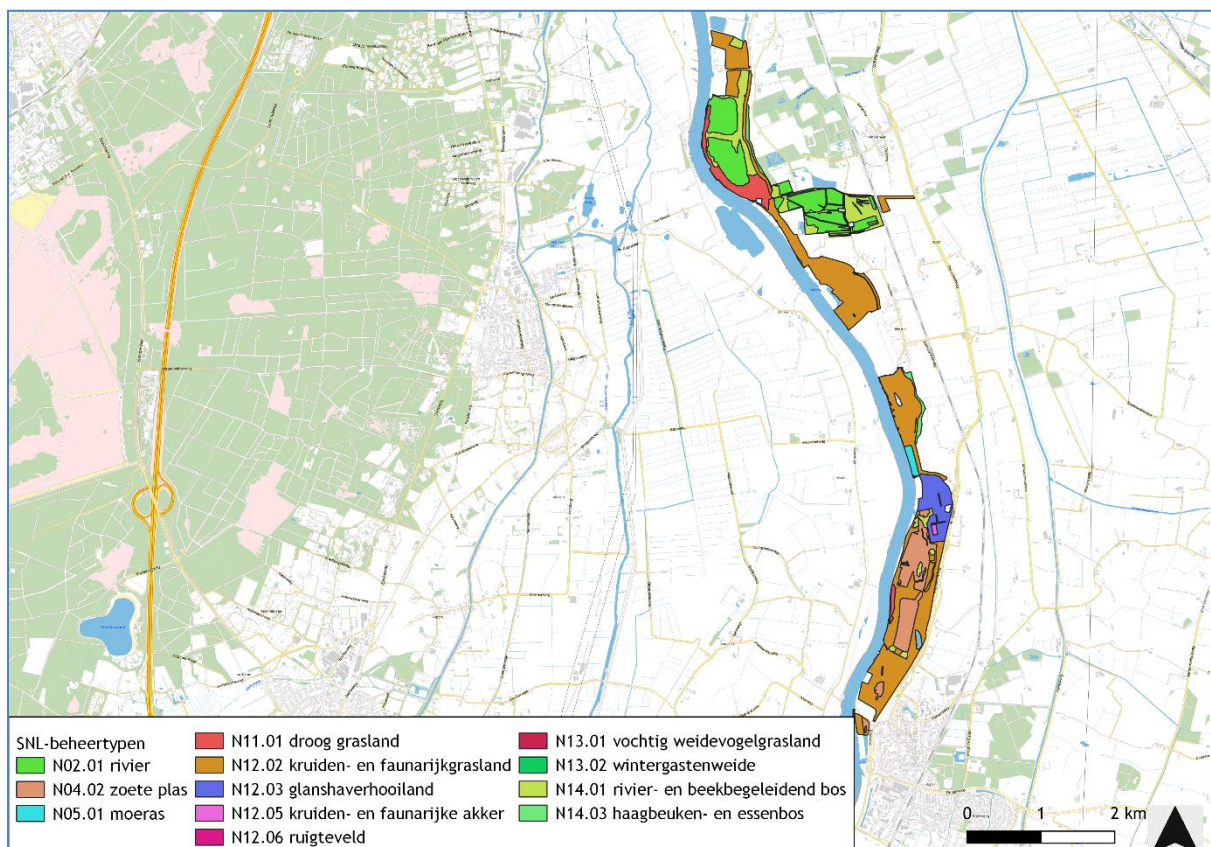
6. Literatuur

- Koffijberg K. & Schoppers J. 2008. Kwartelkoningen in Nederland in 2008 en evaluatie van het Beschermingsplan Kwartelkoning. SOVON-informatierapport 2009/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Koffijberg K. & Schoppers J. 2019. Kwartelkoningen 2019. Crexmail 3, juli 2019. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kok J. 2009. Broedvogels van zeven objecten in het IJsseldal in 2008. SOVON-inventarisatierapport 2009/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kuiper J. & van der Veen R. 2014. Inventarisatieverslag broedvogels IJsseluiterwaarden tussen Wilsum en Kampen 2014. Intern Staatsbosbeheer rapport.
- Schermerhorn P.W. 2012. De Oeverloper als broedvogel in de Ossenwaard (Deventer). IJsvogel 73, Vogelwerkgroep "De IJsselstreek".
- Schermerhorn P.W. 2014. De Aalscholver als broedvogel in het Midden-IJsselgebied. Jaarverslag 2013 Werkgroep Onderzoek en Publicatie, Vogelwerkgroep "De IJsselstreek".
- Schermerhorn P.W. 2014. Broedgevallen Oeverloper in het Midden-IJsselgebied 2013. Jaarverslag 2013 Werkgroep Onderzoek en Publicatie, Vogelwerkgroep "De IJsselstreek".
- Schermerhorn P.W. & van der Sluis M. 2019. Faunaonderzoek Zwolle en Vechterweerd 2017-2018. Inventarisatie van zoogdieren, broedvogels, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en sprinkhanen. Rapport 17-017. Ecogroen BV Zwolle.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Staatsbosbeheer 2019. Databestanden broedvogelgegevens Hengforderwaarden 1992, 1994 & 1996.
- Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlage 1. Voorkomen van SNL beheertypen in de IJsselwaarden

Toegekende SNL-beheertypen ter hoogte van Kampen (boven) en Zwolle (onder) .

Beheerstypen tussen Zwolle en Wijhe (boven) en ter hoogte van Olst (onder).

Bijlage 2. Soortkaarten inventarisatie 2019

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Vincent de Boer (vincent.deboer@sovon.nl)

Schermerhorn, P.W. 2019. Broedvogels van de IJsselwaarden tussen Deventer en Kampen in 2019. Sovon-rapport 2019/46.

In opdracht van:

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

